

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ, ОСВІТИ,
ТЕХНОЛОГІЙ І СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF
SCIENCE, EDUCATION, TECHNOLOGY AND
SOCIETY IN UKRAINE AND THE WORLD

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

Частина 1
Part 1

7 березня 2024 р.
March 7, 2024

м. Полтава, Україна
Poltava, Ukraine

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ, ОСВІТИ,
ТЕХНОЛОГІЙ І СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF
SCIENCE, EDUCATION, TECHNOLOGY AND
SOCIETY IN UKRAINE AND THE WORLD

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

Частина 1
Part 1

7 березня 2024 р.
March 7, 2024

м. Полтава, Україна
Poltava, Ukraine

УДК 37:082.2(06)

Перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства в Україні та світі:
збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава,
7 березня 2024 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2024. Ч. 1. 59 с.

У збірнику тез доповідей представлено матеріали учасників Міжнародної
науково-практичної конференції “Перспективи розвитку науки, освіти,
технологій і суспільства в Україні та світі” з:

Бердянський державний педагогічний університет

ВНЗ “Університет економіки та права “КРОК”

ВСП “Боярський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і
природокористування України”

Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Державний торговельно-економічний університет

ДЗВО “Університет менеджменту освіти”

Дігтярівський навчально-виховний комплекс Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської
області

Дніпровська гімназія № 45 Дніпровської обласної ради

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Донбаська державна машинобудівна академія

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ДУ “Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України”

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Запорізький національний університет

Західноукраїнський національний університет

ЗВО “Львівський університет бізнесу та права”

Івано-Франківський національний медичний університет

Інститут біології тварин НААН

Інститут овочівництва і баштанництва НААН України

КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Криворізький державний педагогічний університет

Львівська національна академія мистецтв

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Львівський національний університет природокористування

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського”

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Національний університет харчових технологій
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
ПМТР “Радела”
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Рівненський державний гуманітарний університет
Сумський національний аграрний університет
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
ТОВ “Екоорганік”
ТОВ “Нутрімін Україна”
Українська інженерно-педагогічна академія
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Університет митної справи та фінансів
Університет Ушинського
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У збірнику тез доповідей висвітлюються результати наукових досліджень з актуальних питань науки, освіти, технологій та суспільства.

Тематика конференції охоплює актуальні проблеми: педагогічних наук, освіти (дошкільної, початкової освіти, середньої, професійної та спеціальної освіти), філологічних наук, права, економічних наук, публічного управління та адміністрування, міжнародних відносин, управління та адміністрування (обліку і оподаткування; фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку; менеджменту; маркетингу; підприємництва та торгівлі), психологічних наук, медичних наук, біології та біохімії, аграрних наук та продовольства, технічних наук, інформаційних технологій, історії та археології, культури і мистецтва, культурології, географічних та геологічних наук, фізико-математичних наук, сфери обслуговування (готельно-ресторанної справи, туризму і рекреації), соціологічних наук, політичних наук, фізичної культури і спорту, державного управління, соціальної роботи та соціального забезпечення.

Видання розраховане на науковців, викладачів, працівників органів державного управління, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, докторантів, працівників державного сектору економіки та суб’єктів підприємницької діяльності.

ЗМІСТ
CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ SECTION 1. PEDAGOGICAL SCIENCES	7
<i>Дячук О. С.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ.	7
<i>Ілішова О. М.</i> САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	8
<i>Рябошанка О. В., Шаповалова А. С.</i> ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
<i>Усов В. В., Маєроді М. І.</i> РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІКИ КІНУСАЙГА	11
СЕКЦІЯ 2. ОСВІТА (ДОШКІЛЬНА, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, СЕРЕДНЯ, ПРОФЕСІЙНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА) SECTION 2. EDUCATION (PRESCHOOL, PRIMARY, SECONDARY, VOCATIONAL AND SPECIAL EDUCATION)	12
<i>Добрунов О. С., Олефіренко Н. В.</i> КРИТЕРІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ	12
<i>Kvasnetska N.</i> TYPES OF ACTIVITIES AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN NUS.....	13
<i>Коваленко Н. П.</i> РІДНИЙ КРАЙ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ-ДОСЛІДЖЕННЯ)	14
<i>Негрій І. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	16
<i>Поліщук Т. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ.....	17
<i>Пруняк В. В.</i> ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ УСНО І ПИСЬМОВО	18
<i>Стюрко М. О.</i> НЕОБХІДНИЙ КОМПОНЕНТ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ – ФІДБЕК.....	20

<i>Шевченко Н. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	22
<i>Яковишина Т. В., Колодич С. І.</i> РОЗВИТОК ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	23
СЕКЦІЯ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ SECTION 3. SOCIOLOGICAL SCIENCES	25
<i>Лобач В. П.</i> ПРОВІДНА РОЛЬ НАУКИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ	25
СЕКЦІЯ 4. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ SECTION 4. PHILOLOGICAL SCIENCES	31
<i>Kondrashova A. V.</i> ENHANCING STUDENT’S ANALYTICAL THINKING SKILLS USING GUIDED DISCOVERY APPROACH IN ESP CLASSES.....	31
<i>Савчук Г. О., Ящук О. Д.</i> СИНОНІМІЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ЛАТИНСЬКІЙ АНАТОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	33
СЕКЦІЯ 5. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ SECTION 5. PHYSICAL CULTURE AND SPORTS	35
<i>Гоголь Т. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ	35
<i>Коляденко С. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	36
<i>Топчієва Г. О., Долинніна М. М.</i> РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ’Я ЛЮДИНИ	38
<i>Filina V.</i> KSZTAŁTOWANIE MOTYWACJI DZIECI W WIEKU SZKOLNYM DO AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ ZA POMOCĄ ZAĘĆ Z JUDO	39
СЕКЦІЯ 6. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ SECTION 6. PSYCHOLOGICAL SCIENCES	41
<i>Гаврилюк І. І., Спринська З. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЛЮДИНИ, ЯКА ПЕРЕЖИВАЄ ВТРАТУ	41

<i>Козут О. О., Лучицька О. О.</i> ПОНЯТТЯ “СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ” У ПРАЦЯХ ВІДОМИХ ВЧЕНИХ	42
<i>Массанов А. В.</i> МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР’ЄРІВ ОСОБИСТОСТІ	44
<i>Тарасевич Т. М., Спринська З. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРИЙМАЮЧІЙ ГРОМАДІ.....	46
<i>Тесленко М. М., Тесленко І. В.</i> ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ДРУЖИН УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	48
<i>Чопик Л. І.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	50
СЕКЦІЯ 7. МЕДИЧНІ НАУКИ SECTION 7. MEDICAL SCIENCES.....	52
<i>Волкова Ю. В., Сухова Л. Л., Нікітіна Л. Д.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІТАМІННОГО СТАТУСУ ПІДЛІТКІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 1 ТИПУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПЕРІОДУ ЙОГО МАНІФЕСТАЦІЇ	52
<i>Пилипчук С. І., Пилипчук І. С.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВОЇ БОЛЮ ПРИ ПОЛОГАХ.....	53
СЕКЦІЯ 8. БІОЛОГІЯ ТА БІОХІМІЯ SECTION 8. BIOLOGY AND BIOCHEMISTRY.....	55
<i>Прудіус Т. Я., Камінський Р. М.</i> БІОХІМІЧНІ ТА ГЕМАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ПОРОСЯТ РАНЬОГО ВІКУ ЗА ВПЛИВУ КОРМОВОЇ ДОБАВКИ “АКТИВО”	55
СЕКЦІЯ 9. ТЕХНІЧНІ НАУКИ SECTION 9. TECHNICAL SCIENCES	57
<i>Бобришов О. О.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ РОЛИКОВОГО ЗУПИННИКА ВІДКРИТОГО ТИПУ ДЛЯ ГАЛЬМУВАННЯ УКЛОННОГО СТРІЧКОВОГО КОНВЕЄРА.....	57
<i>Коваленко А. С.</i> МОНІТОРИНГ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД.....	58

Дячук О. С.
вчитель інформатики
Дніпровська гімназія № 45
Дніпровської обласної ради

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ

Пізнавальна діяльність передбачає пізнавальну діяльність, під час якої оволодівають змістом матеріалу, способами діяльності, необхідними вміннями та навичками. Наявність пізнавальної активності є психологічним фактором, який гарантує досягнення інших цілей навчання.

Розрізняють три рівні пізнавальної діяльності: Перший рівень – наслідувальна діяльність. Другий рівень інтерпретує діяльність. Третій рівень – рівень творчої активності.

Репродуктивно-наслідувальна діяльність, за допомогою якої накопичується досвід діяльності через досвід іншого. Засвоєння зразків супроводжує людину протягом усього життя, але рівня особистої активності тут недостатньо.

Діяльність керівника дослідження знаходиться на найвищому рівні, оскільки тут досягається високий ступінь самостійності. На цьому рівні ви повинні прийняти завдання та знайти засоби для його виконання.

Творча діяльність – найвищий рівень, тому що учень може сам поставити завдання та вибрати нові, непередбачені та оригінальні рішення.

Протиріччя, що гальмують розвиток пізнавальної діяльності учнів: між високими вимогами, які пред'являються до розумової діяльності учнів у сфері обчислювальної техніки та ІКТ, і різним рівнем підготовки учнів до пізнавальної діяльності; між загальноприйнятим уявленням про те, що інформатика — це веселий і легкий предмет (що часто призводить до завищення самооцінки учнів), і теоретичною складністю предмету; між різними базовими рівнями освіти учнів і єдиними вимогами освітньої програми.

Фактори, що визначають пізнавальну активність учнів: Пізнавальна активність; пізнавальна діяльність; Пізнавальний інтерес; Мотиви, що визначають пізнавальний інтерес і вибірковість, самостійність і навчальність учня, які забезпечують їх активність на всіх етапах.

Мотиви учнів формуються через їхні потреби та інтереси.

Завдання щодо розвитку пізнавальних інтересів під час уроків інформатики містить такі компоненти:

- зміст навчального матеріалу;
- види та форми ведення уроку,
- контролю знань (що виключають ефект “звикання”, шаблону);
- активне використання форм самостійної роботи учнів, самоконтролю, взаємоконтролю;
- мистецтво вчителя, як лектора, промовця;
- мистецтво вчителя у спілкуванні з учнями (використання різних стилів, позицій, ролей);
- створення сприятливого психологічного клімату.

Метод стимулювання цікавістю: урок-екскурсія “Комп'ютери: минуле, сучасне, майбутнє”; ділова гра “Купівля комп'ютера”; дослідницький проект “Погода у моєму місті”; практикум-семінар “Ніхто не проскочить, ніхто не пройде” (антивірусний захист).

Метод стимулювання цікавістю: яскраві приклади-образи; метод опори на життєвий досвід учнів; різноманітні види та форми уроку; самостійна робота учнів.

Принципи побудови системи завдань: дотримання внутрішньої логіки уроку, принципу послідовного зростання складності; широке застосування проблемного підходу; контроль

розуміння учнями умови, та рішення; взаємозв'язок навчальних завдань як усередині одного розділу, так і між окремими розділами та предметами; опора на міцні знання учнів, їхній побутовий досвід; використання завдань, які мають нетривіальне рішення: завдання має бути, на перший погляд, важким і, в ідеалі, вирішуваним лише за допомогою комп'ютера. Розв'язання завдань повинні бути оптимальними і служити зразком для наслідування

Творчі завдання: складання завдань учнями; конструювання обернених завдань; творчі завдання; конкурси “Найкращий буклет”, “Найкращий лист другові”, “Найкращий словник термінів з інформатики” тощо. Реферат; доповідь; складання кросворду на тему; розгадування ребусів з інформатики; складання тестів для контролю знань на предмет складання запитів; проект - створення учнями готового програмного продукту.

Творчий характер діяльності учня визначається з таких позицій: рівень мотивації учня; оригінальність методу розв'язання; творча фантазія; оригінальність оформлення; рівень використання міжпредметних зв'язків; вміння здійснювати самоаналіз своєї діяльності, виявлення застосованих способів та оцінка результатів.

Метод стимулювання цікавості: проектна робота (дозволяє учням набувати знання та вміння в процесі підготовки та виконання практичних завдань проекту, які можуть поступово ускладнюються); презентації на уроці (Якщо викладач читає матеріал “по папірцю”, то максимально може бути засвоєно лише 10% інформації, що дається, якщо викладає матеріал, не заглядаючи в конспект, то ефект засвоєння збільшується до 20%). Застосування наочності на уроці підвищить ефективність до 70%. Наочність на уроці може створити ситуацію впізнавання щодо нового матеріалу: “Я це бачив, я це знаю, я можу це “старе” знання перенести на абсолютно новий матеріал”.

Завдання, які вирішуються на уроці з використанням комп'ютерної презентації: Повідомлення великої кількості інформації з перевіркою розуміння найістотнішого, найголовнішого. Здійснення зв'язку теорії з практикою, з виходом до рівня переносу. Опрацювання навчального матеріалу за ступенем його значущості (що запам'ятати, що опрацювати в ознайомлювальному плані, що необхідно вміти пояснювати). Міцність, усвідомленість та глибина знань на основі принципу безперервного повторення того матеріалу, який має бути міцно закріплений у довготривалій пам'яті.

УДК 378.14

Ілішова О. М.

к. пед. н., доцент, доцент кафедри дошкільної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Модернізація сучасної освіти розглядає інноваційні підходи з основним акцентом на формуванні системного набору компетенцій, що виявляються у здатності вирішувати проблеми та завдання у різних сферах людської діяльності. Тому саме самостійна робота стає не просто формою освітнього процесу, а способом формування професійної самостійності, готовності до самоосвіти та безперервного навчання.

Педагогічні аспекти організації самостійної роботи представлено я у працях педагогів класиків (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та ін.), так і сучасників (В. Буряк, М. Касьяненко, О. Савченко та ін.). Ці роботи розкривають особливості організації самостійної навчальної діяльності студентів. В дослідженнях С. Гончаренка, П. Олійника, В. Паламарчук, Ю. Мальованого та ін. аналізуються форми організації самостійної роботи.

М. Швед розглядає самостійно-пізнавальну діяльність студента і визначає її як особливу форму навчальної діяльності, спрямовану на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навичок, що здійснюється за умови запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять” [4, с. 55].

І. Драч зазначає, що “оволодіння уміннями і навичками самостійної роботи забезпечує розвиток творчого потенціалу, становлення вищої емоційної сфери особистості – почуття обов’язку, честі, достоїнства, відповідальності” [2, с. 89].

На думку О. Білоус самостійна робота – це не форма організації навчальних занять і не метод навчання. Це засіб залучення тих, хто навчається, до самостійної пізнавальної діяльності, засіб її логічної й психологічної організації [1, с. 155].

Так, самостійна робота у науковій літературі визначається як засіб навчання; як форма навчально-наукового пізнання; як планована робота; як діяльність, що здійснюється на основі самоуправління студентів [3, с. 4]. Активна самостійна робота студентів можлива лише за наявності серйозної та стійкої мотивації, якою є підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Саме тому сьогодні успішно використовуються сучасні особистісно орієнтовані технології організації самостійної роботи, які мають на меті формування професійної компетентності та готовності до самоосвіти (проблемно-пошукові технології, ігрові технології, кейс-технологія, проектна технологія).

Список літератури

1. Білоус О.С. Особливості організації самостійної роботи студентів ВНЗ. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Педагогіка і психологія”. Педагогічні науки. 2016. № 1 (11). С.153-157.

2. Драч І.І. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів як важливий елемент сучасної підготовки фахівців / Нові технології навчання: наук.- метод. зб. К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. Вип. 37. С. 86 – 90.

7. Романова Г.М. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. “Теорія і методика професійної освіти” / Г.М. Романова. К., 2003. 21 с.

8. Швед М. Самостійна робота студентів: навч.-метод. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.

УДК 373.3.017:316.77-047.22(06)

Рябошапка О. В.

к.пед.н., доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Шаповалова А. С.

студентка 502аз групи

факультету дошкільної та спеціальної освіти

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Реформування змісту освіти потребує докорінних змін на усіх етапах в освітніх стандартах, у провадженні освітнього процесу, створенні освітнього середовища, модернізації змісту освітніх матеріалів, застосуванні інноваційних та нетрадиційних технологій, форм, методів та прийомів навчання.

Сьогодні законодавча база України (Закон України “Про освіту”, Концепція “Нова українська школа”, Державний стандарт початкової освіти тощо) визначає ряд ключових компетентностей, формування яких у зростаючого покоління покладено на Нову українську школу. До таких компетентностей належать: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

Так, однією з провідних ключових компетентностей виступає комунікативна, яка полягає у здатності спілкуватися державною та іноземними мовами.

Іноземною мовою, яка є міжнародною та найбільше користується попитом є англійська мова. Зважаючи на процес входження України до Європейського Союзу та політичну позицію нашої держави, необхідність вивчення іноземної мови, а саме англійської набуває ще більшої актуальності.

Отже, сформованість англомовної комунікативної компетентності надасть змогу зростаючому поколінню краще адаптуватися, взаємодіяти та реалізувати себе у багатоманітному соціумі.

Такі євроінтеграційні зміни та реформування змісту освіти потребують узгодження із потребами сучасного суспільства та ринку праці. Відповідно є необхідність створення механізмів упровадження таких змін в освітній процес закладів освіти.

Як засвідчує практика, у більшості прогресивних європейських країн, що займалися визначенням, відбором та упровадженням новітнього змісту навчання, останнім часом відбулося реформування програм і педагогічних технологій на основі компетентнісного підходу.

Метою оволодіння іноземною мовою у початковій школі є формування та розвиток здатностей іншомовного спілкування, що потребує від учнів достатнього рівня комунікативної компетентності для здійснення спілкування в різних сферах життя.

Варто відзначити, що формування іншомовної компетентності у молодших школярів ставить перед вчителями початкової школи додаткові завдання, що полягають у готовності дітей до міжкультурного спілкування, дотримання соціокультурних норм і правил поведінки, здатність до взаємодії з представниками інших культур, повага до їх самобутності.

Шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів та різні аспекти означеної проблеми досліджувалися протягом тривалого часу. Так, проблему спілкування вивчали І. Бех, Н.Хомський та інші; її структуру та сутність досліджували Н.Андрієнко, С.Козак, О.Павленко, Н.Чернова та ін. Вивченню особливостей формування та розвитку іншомовної комунікативної компетентності свої праці присвятили Л. Биркун, О.Вишневський, Ю.Ємельянова, Н.Кузьміна, Т. Сірик та ін.

Метою мовно-літературної галузі є сприяти оволодінню учнями всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях.

Щодо формування англомовної компетентності, то доцільним та ефективним методом є використання дитячого фольклору, що дає змогу інтегративно підійти до формування означеної ключової компетентності.

Аналіз досліджень дає змогу зазначити, що вивчення іноземної мови доцільно поєднувати із вивчення культури та традицій народу (мову якого вивчають), а саме творів малих фольклорних жанрів, які є доступними для дітей молодшого шкільного віку: лічилки, віршики, пісеньки тощо.

Вивчення фольклорних жанрів малих форм країни, мову якої вивчають молодші школярі, сприяє оптимізації освітнього процесу під час вивчення іноземної мови, а саме: створює на уроці особливу атмосферу, пожвавлює викладання, вносить різноманітність, викликає позитивні емоції та створює високу мотивацію до вивчення мови.

Список літератури

1. Ключові компетентності для навчання протягом життя. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (Дата звернення 10.02.2024).
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19> (дата звернення: 10.02.2024).
3. Концепція “Нова українська школа” / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).

УДК 37.015.31:7:37.091.212:745/746(043)

Авторський знак: M12

Усов В. В.

в. о. завідувача кафедри технологічної та професійної освіти,

Мавроді М. І.

здобувач вищої освіти ОС “Магістр”,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІКИ КІНУСАЙГА

Постановка проблеми. Сучасне освітнє середовище ставить все більший наголос на розвиток творчості, критичного мислення та самовираження. Техніка Кінусайга, яка базується на творчому процесі малювання, може бути ефективним інструментом для стимулювання цих навичок учнів. Також, у зв'язку з ростом психологічних та емоційних проблем серед учнів, застосування техніки Кінусайга може мати психотерапевтичне значення, сприяючи розвитку психічного здоров'я та самопізнання. Використання техніки Кінусайга може стимулювати креативність, сприяти психологічному розвитку та самовираженню через процес творчості й мистецтва

Мета – вивчення впливу техніки “Кінусайга” на розвиток творчих здібностей учнів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток творчих здібностей учнів - це процес сприяння і розвитку уяви, креативного мислення, інноваційності та виразності за допомогою різних видів творчої діяльності, таких як мистецтво, музика, література, театр, дизайн та інші форми творчості. Цей процес може включати створення умов для вільного самовираження, сприяння власним інтересам та ідеям учнів, а також пошук нових ідей та рішень завдяки творчому підходу до навчання. Основна мета розвитку творчих здібностей учнів - це стимулювання їхнього потенціалу та сприяння формуванню креативного підходу до життя та навчання [1, с. 5].

Кінусайга, також відома як “печворк без голки”, - це мистецтво створення чудових панно та картин, використовуючи декілька технік, таких як аплікація, мозаїка, різьба по дереву і печворк. Засновником цього виду мистецтва є японка Маєно Такаші, і це відносно молоде мистецтво, яке започаткувалося у 1987 році. Можна знайти поціновувачів цієї техніки в усьому світі, у нас вже є власні майстри, які застосовують цей підхід. Японський та китайський живопис відомі своєю поетичністю та гармонією, і це впливає на творчість артистів, які працюють з технікою Кінусайга [2, с. 42].

Для виконання роботи з використанням техніки “Кінусайга” учні вивчають основи складання геометричних фігур з паперу та їх взаємодію в композиції. Вони вчаться розуміти принципи складання складних форм і створювати власні унікальні фігури. Це сприяє розвитку уяви, творчого мислення та вміння бачити красу у складних геометричних структурах.

Висновки. Техніка “кінусайга” сприяє розвитку творчих здібностей учнів через поєднання математичних принципів з естетикою та творчістю. Вивчення основ складання геометричних фігур з паперу та створення власних унікальних композицій розвиває в учнів уяву, творче мислення та вміння бачити красу у складних геометричних структурах. Таким чином, техніка “кінусайга” може бути важливим інструментом у навчанні, сприяючи розвитку творчого потенціалу учнів.

Список літератури

1. Шпак Л.М. Розвиток творчих здібностей учнів основної загальноосвітньої школи з конструювання та моделювання одягу на уроках трудового навчання. Київ, 1999. 21 с.
2. Дульська А.А. Формування творчої особистості учнів засобами різноманітних технік при виконанні творчих проектів. Кам'янець-Подільський, 2018.42 с.

СЕКЦІЯ 2

SECTION 2

ОСВІТА (ДОШКІЛЬНА, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, СЕРЕДНЯ,
ПРОФЕСІЙНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА)
EDUCATION (PRESCHOOL, PRIMARY, SECONDARY,
VOCATIONAL AND SPECIAL EDUCATION)

УДК 37.014

Добрунов О. С.

здобувач третього освітнього-наукового рівня

Олефіренко Н. В.

доктор педагогічних наук, професор,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КРИТЕРІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Виклики сучасного світу все більше вимагають від сучасних громадян вияву активної позиції щодо проблем, які виникають, цілеспрямованої участі у спільних справах, небайдужості, розвинених комунікативних навичок, вмінь брати на себе відповідальність, вмінь працювати в команді, навчатися впродовж життя тощо. У професійній, освітній та побутовій діяльності зростає вага м'яких/соціальних навичок. На важливості соціальних навичок наголошується у багатьох документах ООН та ЮНЕСКО [1], [2]. Крім того, соціальні навички віднесені до ключових у Концепції “Нова українська школа”, і їх сформованість визначено одним із обов'язкових результатів середньої освіти.

У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення рівнів сформованості соціальної компетентності. М. Yu, Т. Brown, С. Lyons [3], вивчаючи розвиток соціальних компетентностей студентів-медиків, скористалися кількісним перерізом та регресійним аналізом з подальшим контрастним аналізом відмінності між рівнями різних курсів. Ю. В. Івженко та Е. В. Воронцова визначали рівень сформованості соціальної компетентності студентів економічних спеціальностей закладів фахової передвищої освіти [4] і виокремили складові елементи соціальної компетентності, пов'язані зі здатністю виконувати певні обов'язки, ставити цілі та брати участь у прийнятті рішень, діяти, аналізувати, коригувати плани діяльності виконання завдань. Відповідно автори сформулювали такі критерії сформованості соціальної компетентності: здатність пам'ятати про заплановані події і не забувати при цьому сформульовані цілі; вміння приймати адекватні рішення у різних життєвих та професійних обставинах; здатність до роздумів і стратегічного планування свого майбутнього, схильність до абстрагування; вміння контролювати свою діяльність; здатність до свідомої, послідовної, тривалої орієнтованості на обумовлений результат; здатність рухатися вперед, наперекір можливим труднощам, перешкодам, розчаруванням.

Зважаючи на специфіку інформатичної галузі середньої освіти, педагогічний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій для формування соціальної компетентності у школярів, а також з урахуванням новітніх педагогічних досліджень Г. Корнюш, О. Курінного, О. Петрук, О. Пометун, Т. Черкасової, І. Шинкаренко, Н. Бобрич, Н. Глебова, О. Грибанова, Д. Губарева, О. Жукова, І. Зарубінської, Т. Качалової, О. Субіна, Г. Хлипавки, І. Шпички щодо розвитку зазначеної компетентності, ми визначили такі критерії розвитку соціальної компетентності школярів:

- когнітивний критерій – знання правил спілкування в команді, поінформованість про способи організації обговорень у складі команди, володіння мовленнєвим етикетом і нетикетом;
- емоційно-ціннісний – уміти брати до уваги думку інших учнів, рахуватися з їх бажаннями, визнавати правоту інших, виявляти довіру до думки інших членів команди, адекватно реагувати на критику або нові пропозиції, виявляти толерантність,

здатність співрадіти успіхам інших команд, утримуватися від образливих слів або агресивних дій, ініціювати допомогу та підтримку іншому члену команди;

- поведінковий – проявляти гнучкість у сприйнятті нових ідей, терпляче вислуховувати інші точки зору, висловлювати власну точку зору і відстоювати її, уникати конфліктів з однолітками та розв'язувати проблеми мирним шляхом, виявляти лідерські якості та брати відповідальність при виконанні завдань, просити допомоги або поради при виникненні труднощів; вміти домовлятися з однолітками.

За останні роки було проведено значну роботу щодо вивчення стану розвитку соціальної компетентності у здобувачів освіти. Визначено такі критерії розвитку соціальної компетентності у школярів: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий.

Список літератури

1. United Nations Sustainable Development 17 Goals : Quality education. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/education/>

2. Un competency development - a practical guide : Oce of Human Resource Management Department of Management United Nations. 2010. URL: https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/Un_competency_development_guide.pdf

3. Yu M.L., Brown T., Hewitt A., Cousland R., Lyons C., & Etherington J. Exploring emotional and social competencies in undergraduate students: Perspectives from CALD and non-CALD students. *The Australian Educational Researcher*. 2023. С. 601-624.

4. Ївженко Ю., Воронцова Т., Діагностика рівня сформованості соціальної компетентності студентів економічних спеціальностей ЗФПО. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. 105 с.

УДК 373.3.016:81'243

Kvasnetska N.

PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of English Language Practice
and Teaching Methodology,
Rivne State University for the Humanities

TYPES OF ACTIVITIES AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN NUS

In connection with the innovations, teachers faced a task aimed at finding forms, diversifying the techniques of conducting lessons, constant self-education, and changing ways of interacting with the child. Therefore, the main task of the teacher is the correct choice of modern pedagogical technologies and new methods and forms of organization of work with children, which correspond to the set goal of the student's development, the desire to constantly learn and self-improvement, as well as readiness for changes in the context of the implementation of the content of NUS. In primary school, students do not have a natural need and need to use the language that is studied for communicative purposes. The need can arise only if such an organization of educational activities is able to cause high motivation. It should ensure the interest and activity of students both in class and maintain it outside of class [2]. How to teach so that knowledge remains in memory for a long time, and does not disappear the next day? Today, there are already several strategies for learning English. The most effective are: alternating, combining, repeating and formulating questions to the material [1].

The improvement of the educational process in educational institutions will be facilitated by the abandonment of outdated approaches: frontal forms of organization of the educational process, classical arrangement of students in the classroom, static poses in classes and lessons, etc. To ensure optimal motor activity of children, it is advisable to predict the dynamics of the class/lesson (changing types of activities).

We draw the attention of pedagogical workers that an effective means of ensuring continuity and perspective requires the implementation of an activity approach through the introduction into the educational process of various types of children's activities of a creative nature (games, technical and artistic modeling, etc.); saturation of the educational space with practice-oriented situations close to real life. Such situations, which meet the needs of children in practical actions, will contribute to the maximum activation of cognitive interests. It is necessary to organize systematic observations, search and research activities, using the developmental environment of the group/class.

It is appropriate to create emotionally significant situations during organized educational and cognitive activities, to rationally combine verbal, visual and practical methods. That is why in foreign language lessons it is advisable to use: a figurative example at the beginning of the lesson, a discussion of one's own experience, a dramatization in order to compare the child with the heroes, a reference to authority, a challenge, as the development of critical thinking, an incentive to find a solution. The planning and design of the educational space of the school is aimed at the development of the child and his motivation to study. The educational space of the New Ukrainian School is not limited to issues of ergonomics. The organization of the educational space of the classroom requires extensive use of new IT technologies, new multimedia learning tools, updating of educational equipment, which is carried out through the following centers: learning center with appropriate furniture, changing themed centers with whiteboards/flip charts/stands, etc., play center equipped with board games, mobile play equipment, arts and crafts with storage shelves and a stand for a changing exhibition of children's works, a corner of living nature, a recreation area with a carpet for sitting and playing.

How a student feels in a certain situation determines the amount of effort he puts into his studies. Students tend to put the greatest effort into their learning at those moments when the learning situation is pleasant and interesting for them.

References

1. Освітні тренди. Як навчатися ефективно: інструкція [Електронний ресурс]. EdEra R&D. 2609. Режим доступу до ресурсу: <http://blog.ed-era.com/effective-studying/>.
2. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Рідна школа. 2018. № 1-2. С. 3-7.

Коваленко Н. П.

вчитель української мови та літератури
Дігтярівського навчально-виховного комплексу
Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської області

РІДНИЙ КРАЙ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ-ДОСЛІДЖЕННЯ)

Малу батьківщину П. Куліш не лише оспівував у своїй творчості, але й згадував у листах, розмовах із приятелями. Для П. Куліша дорогими були Вороніж, хутір Маковка, річка Есмань, Новгород-Сіверський, хутір Мотронівка. Тому в творах письменника так багато місцевих прізвищ (*Большак, Чайка, Костюченко, Бурдюг*) і топонімів (окрім наведених, це *куток Тросвящина, Пішевців став, Шрамків став, річка Десна* тощо).

Місцевий матеріал віддзеркалений в ранніх оповіданнях “Про те, від чого в містечку Вороніжі висох Пішевців став” і “Про те, що трапилось з козаком Бурдюгом на Зелені свята” (обидва 1840). Ці твори мають виразну народну основу, наприклад, фольклорні мотиви “несправжнього” коханого (мотив перелесника, огненного змія) та силу материних сліз “від яких трава згорає, вода висихає, камінь розсипається”.

Оповідання про пригоди козака Бурдюга ґрунтується на фольклорному переказі про те, як нечиста сила збиткувалася над чоловіком, який порушив заборону працювати у святковий

день. Тут П. Куліш поетично розповідає і про те, як відзначають Зелений тиждень у Воронежі: *“Важко розповісти, як весело у нас на клечальні свята. Усі хати й подвір’я уставлені кленом, березками, липою; це називають клечанням. Скрізь – задля цього свята – виметено, вчищено, що не можна краще. Пройдеш вулицею – любо!”* [1, с.41].

У своїх творах письменник доволі точно відтворює народний побут та вірування, але особлива тогочасна “мода” на зображення русалок, відьом, чортів та вовкулак оминула його. П. Куліш не описує світ демонів. Його цікавить світ людей.

Згадується рідний край письменника й у повісті “Огнений змей” (1841), створеної за народними переказами: *“Ех, Воронежу, Воронежу! Скільки я виходив за ці роки сіл і городів, а ніде не бачив веселішого міста”* [2].

1843 року надруковано ще один твір, де П. Куліш згадує Воронеж. Це оповідання-казка “Коваль Захарко. Рассказ одного козака” (підписано криптонімом П.К.), що містить популярний мотив поєдинку людини і чорта.

Слід відзначити, що у названих творах органічно співіснують християнські (душа, гріх, молитва, церква) та язичницькі категорії (русалки, чорти, огнений змії-перелесник, “закляті” скарби, зелені свята). Таке двовірство є звичним для українського селянина XIX століття, який шанував не лише Святу Трійцю, а й хатніх та дворових духів, остерігався русалок, лісовиків та виконував різні ритуали дохристиянського походження.

“Воронізьке” коріння цих художніх творів свідчить про прагнення молодого письменника витворити свій індивідуально-неповторний світ, населити його персонажами з прізвищами місцевих мешканців, акцентувати на етнографічній своєрідності свого містечка, навіть прославити його. Закономірно, що в художню тканину творів уплетено тексти народних легенд, переказів, повір’їв, пісень та обрядів, записаних саме в Воронежі.

Глибокий слід у пам’яті видатного письменника залишили сім років життя у містечку Новгороді-Сіверському, що відображено у повістях “Яков Яковлевич” (1853) та “Феклуша” (1856). У поемі “Грицько Сковорода” (1851) П. Куліш згадує архієпископа Л. Барановича; в ній є також рядки, присвячені Триумфальній арці міста. У “Записках о Южной Руси” (1856–1857), П. Куліш наводить цікаві свідчення про розстриженого протопopa Ф. Лисовського, який певний час був новгород-сіверським сотником.

Є у письменника історична повість “Алексей Однорог” (1852–1853), присвячена подіям 1604 р. на Сіверщині. Тут показано хутір Чорні Лози, (до речі, і хутір, і його назва збереглися донині). Численні хлібні скирти, круторогі воли, міцні будівлі – все це говорить про достаток, заможність місцевих мешканців. Через образ 120-річного Прокла Заболотного П. Куліш намагається ідеалізувати хутірний уклад життя. Незважаючи на численні закиди щодо цього, П. Куліш відстоював власну думку, більше того, одну зі своїх збірок назвав “Хутірна поезія”.

Є згадка про рідний край, який письменник називав не інакше, як “Сівера”, також в історичному романі “Чорна Рада” (1857).

Не оминув П. Куліш і “Слова о полку Ігоревім”. Він постійно апелював до образів поеми, трактував її як думу, написану учасником походу 1185 р., вважав цей твір високим взірцем літературних досягнень періоду Київської Русі

Таким чином, у своїй ранній творчості Пантелеймон Куліш звертається до історичного минулого рідного краю, культури, побуту, традицій, вірувань українського народу. Цінність ранньої прози П. Куліша, зокрема “воронізького” циклу оповідань та текстів, у яких згадується Сіверщина, полягає не лише в тому, що вона стала певним кроком до зростання і самого автора, і молодій українській прози, а й у тому, що в ній певною мірою реалізовані фольклорно-етнографічні завдання того часу: донесення в усій повноті регіональної етнокультури одного з куточків України.

Список літератури

1. Воронеж і вороніжці в життєтворчості П. О. Куліша. К : Ліра-К, 2019. 152 с.
2. Куліш П. О. Твори : в 2 т. Вид 2-ге. К : Наукова думка, 1998. 752 с.

УДК 130.122: 37.013

Негрій І. І.

викладач-стажист кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Актуальність теми обумовлена тим, що соціальний інтелект є одним з найважливіших складових життєдіяльності особистості, оскільки він дає можливість їй пізнавати себе, забезпечує правильне розуміння вчинків людей, що її оточують. Розвиток соціального інтелекту у дітей дошкільного віку є важливим і необхідним етапом в розвитку особистості дитини, оскільки він визначає ефективність її соціально-психологічної адаптації до умов життя, що активно змінюються.

Дослідженню соціального інтелекту присвячені праці таких закордонних вчених як Е. Торндайк, Г. Олпорт, Н. Кентор, Дж. Гілфорд і М. Саллівен. Серед вітчизняних науковців, які також вивчали цю проблему, слід назвати Е.З. Івашкевич, О.А. Ковальову, Л.О. Ляховець, Є.В. Миронюк, Н.О. Михальчук, І.І. Стрілецьку, Г.С. Філоненко, С.В. Харченко та Л.М. Яворовську. Вивченню питань, пов'язаних із розвитком соціального інтелекту в дошкільному віці присвячені наукові праці С.В. Карсканової, Л.О. Ляховець, І.В. Недозим, С.В. Харченко, Т. Б. Яценко.

Соціальний інтелект частіше з все розглядають як здатність особистості до правильного розуміння власної поведінки та поведінки інших людей, яка забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії й успішність соціальної адаптації. Вперше термін “соціальний інтелект” був уведений в науковий обіг Е. Торндайком [4], який визначив його як здатність розуміти людей, управляти ними, діяти або поступати мудро відносно інших, як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми. Г. Олпорт [3] соціальний інтелект визначав як особливу здатність особистості давати вірне судження про людей, прогнозувати їх поведінку і забезпечувати адекватне пристосування в міжособистісних взаємодіях.

Соціальний інтелект в дошкільному періоді слід розглядати як можливість становлення здатності дитини розбиратися в людських відносинах, в ситуаціях міжособистісного спілкування. Крім того, достатній рівень розвитку соціального інтелекту забезпечує успішність процесу адаптації дитини до соціального оточення та впливає на ефективність комунікації і взаємодії з іншими людьми [1, с. 15].

На думку С.В. Харченко саме дошкільний вік є одним з найбільш сприятливих періодів щодо розвитку соціального інтелекту. Серед головних соціальних умов розвитку соціального інтелекту дошкільника вчена називає наступні: входження дитини до групи однолітків (дошкільної групи); активне розширення репертуару ігрової діяльності; використання технологій психолого-педагогічного супроводу в закладі дошкільної освіти [2, с.108].

Варто підкреслити, що розвиток у дітей дошкільного віку соціального інтелекту відбувається “паралельно” з розвитком загального інтелекту. Тому рівень розвитку соціального інтелекту дітей в цьому віковому періоді залежить від розвитку мислення, пізнавальної активності дитини. Але необхідно також пам'ятати, що цей процес здійснюється також під впливом зовнішніх соціокультурних умов.

Розглядаючи розвиток соціального інтелекту дитини дошкільного віку неможливий без звернення до понять “розвиток соціальної компетентності” та “соціальний розвиток”. Розвиток соціальної компетентності – це етап позитивної соціалізації дитини в загальному процесі засвоєння нею досвіду громадського життя і громадських стосунків. Своєю чергою, соціальний розвиток – це процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства, в якому йому належить жити. Дитина дошкільного віку сприймає соціальний світ, що оточує його, не так, як його сприймають і розуміють дорослі, і це зрозуміло в силу

психофізіологічних, індивідуальних особливостей дошкільнят. Це – особливості розвитку, сприйняття, мислення, уяви, високої емоційності, засвоєнням норм поведінки та взаємовідносин між однолітками й дорослими.

Розвиток соціального інтелекту відбуватися разом з соціалізацією. Соціалізація в такому випадку розглядається не лише як процес, але і як результат привласнення дитиною соціального досвіду у міру його психологічного і інтелектуального розвитку, тобто перетворення (під впливом навчання і виховання) психологічних функцій, привласнення соціально-моральних цінностей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, норм і правил поведінки. Таким чином, дитина не просто засвоює соціальний досвід, але і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтації.

Підбиваючи підсумки, необхідно ще раз зазначити, що розвиток соціального інтелекту в дошкільньому віці відбувається в процесі розвитку загального інтелекту дитини під впливом зовнішніх соціокультурних умов, саме того соціокультурного простору (з сформованими в ньому певними норми поведінки та соціальної взаємодії), в якому вона перебуває.

Список літератури

1. Струкова Т., Братаніч Б. Соціальний інтелект як складова феліксологічного підходу до соціалізації дитини. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. Серія : Філософія. Педагогіка. 2021. № 1. С. 11-16.

2. Харченко С. В. Соціальний інтелект та його розвиток у дошкільньому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2017. Вип. 4 (1). С. 108-112.

3. Allport, G. W. *Personality: A psychological interpretation*. N.Y., 1937. 588 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.155561/page/n113/mode/2up>

4. Thorndike R.L. *Intelligence and its uses*. *Harper's Magazine*. 1920. 626 p. P.227-235. URL: <https://gwern.net/doc/iq/1920-thorndike-2.pdf>

Поліщук Т. В.

кандидат фізико-математичних наук
завідувач кафедри, доцент кафедри,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

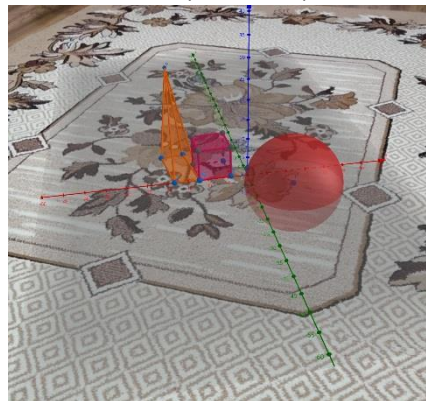
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

Розвиток цифрових технологій суттєво змінює сучасний освітній ландшафт. Наукова педагогічна спільнота все більше висловлює думку про необхідність врахування динамічного характеру сучасних технологій та адаптації методик до вимог цифрової ери задля забезпечення ефективного засвоєння знань, зокрема, математичних концепцій. Тут, на допомогу вчителю можуть прийти імпресивні технології серед яких варто виокремити, технологію доповненої реальності (AR).

Останнім часом з'являється все більше публікації присвячених використанню даної технології в освітньому процесі як закладів загальної середньої освіти так і закладів вищої освіти [1-2]. Використання технології доповненої реальності (AR) у вивченні математики є ключовим компонентом сучасного педагогічного підходу і має низку переваг [3-4], а саме: сприяє візуалізації абстрактних математичних концепцій, роблячи їх більш доступними для здобувачів освіти будь-якого рівня; дозволяє бачити та розуміти абстрактні ідеї у реальному часі і просторі; підвищує інтерес здобувачів освіти, оскільки вони отримують можливість взаємодіяти з математичними об'єктами в інтерактивній формі; створює можливість використання 3D-моделей та віртуальних об'єктів для ілюстрації математичних понять, що полегшує їх розуміння та запам'ятовування; сприяє персоналізації освітнього процесу.

Загалом, використання технології доповненої реальності у вивченні математики допомагає створити інноваційне, ефективне та захоплююче навчальне середовище, сприяючи активному залученню здобувачів освіти до математичного процесу.

Серед усього різноманіття існуючих програм доповненої реальності для навчання математики, як шкільного курсу так і університетських курсів варто виокремити динамічне математичне середовище Geogebra AR. Для використання Geogebra AR необхідно з Play market завантажити додаток Geogebra 3D на смартфон чи планшет із фронтальною камерою та встановити AR-додаток, наприклад, AR core. AR-додаток AR core може бути використаний для пристроїв з підтримкою IOS та Android. У тандемі ці дві програми стануть ефективним інструментом у вивченні, наприклад, геометрії. Здобувачам освіти достатньо відкрити на пристрої додаток Geogebra 3D, виконати побудову геометричного об'єкту, спрямовувати пристрій на вибраний простір, і бачити в доповненій реальності 3D-моделі геометричних тіл, наприклад циліндр, конус, сферу чи інших (див. рис.). Учні можуть обертати та масштабувати ці тіла за допомогою своїх пристроїв, досліджуючи при цьому зміни форми та розмірів. Додаток може також включати інтерактивні завдання, де учні повинні визначити об'єм чи площу поверхні обраного тіла.

Отже, використання технології доповненої реальності як інноваційного інструменту стимулює інтерес здобувачів освіти до предмету та підвищує їхню мотивацію, розвиває критичне мислення та аналітичні навички, сприяє розвитку цифрового інтелекту здобувачів освіти.

Список літератури

1. Тарангул Л., Романюк С. Використання технології доповненої реальності в освітньому процесі закладів вищої освіти. Проблеми освіти. Випуск 1 (96), 2022, С.187-204
2. Єфімов Д. В. Використання доповненої реальності (ar) в освіті. Herald of Zaporizhzhia National University. Pedagogical Sciences no. 1 (37). Vol. II, 2021.
3. Кочина О. С. Використання імерсивних технологій у навчанні математики учнів професійно-технічних закладів освіти : кваліфікаційна робота / науковий керівник – кандидат пед. наук, доцент Тетяна Григорівна Крамаренко. Кривий Ріг, 2022. 82 с.
4. Polishchuk T. V., Voznosumenko D. A. Using of augmented reality technology in the process of training future teachers during the study of mathematical disciplines. CEUR Workshop Proceedings. Vol. 3265, 2022, code 184052. URL: https://ceur-ws.org/Vol3265/paper_4662.pdf

УДК 811'233:[373.3.016:811.161.2]

Пруняк В. В.

к. філол. н., доцент,
доцент кафедри початкової освіти,
Криворізький державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАТИ ВЛАСНУ ДУМКУ УСНО І ПИСЬМОВО

Проблема розвитку усної і писемної форм комунікації школярів є однією з найбільш актуальних проблем методики початкового навчання. Аналіз науково-методичної літератури стосовно окресленої проблеми показав, що поза увагою учителів залишається питання врахування під час розвитку мовлення учнів специфіки породження і функціонування усного і

писемного мовлення. Дослідження лінгводидактів свідчать про те, що процес опанування молодшими школярами писемним мовленням відбувається з опорою на усне мовлення.

Наші спостереження свідчать про те, що у шкільній практиці не враховується екстралінгвістична основа побудови усних, а ще більшою мірою письмових висловлювань, відсутній підхід до писемного мовлення як засобу спілкування, яке протікає в абсолютно інших, відмінних від усного мовлення, умовах реалізації і тому характеризується своєрідним добром виражальних засобів, відмінних від усного спілкування. У зв'язку з цим пропонуємо використовувати комплексний підхід до формування у молодших школярів умінь і навичок висловлювати власну думку усно і письмово. Він полягає в тому, що під час формування таких умінь з опорою на систему орієнтирів текстосприйняття і текстотворення учитель формує і розвиває в учнів навички усного і писемного мовлення, а також уміння дотримуватися найхарактерніших вимог, необхідних для забезпечення передачі усного мовлення на письмі, яке повинно бути зорієнтоване на читача й адекватно зрозуміле для адресата писемного мовлення. Таким чином, уся технологія має бути зорієнтована на врахування специфіки ситуації та адресата мовлення для досягнення комунікативної мети. Школярі повинні зрозуміти, що обидві форми мовлення протікають у різних комунікативних ситуаціях і тому мають суттєві лінгвостилістичні відмінності навіть тоді, коли вони виголошені на одну і ту ж тему. Тому, “навчаючи учнів писемного мовлення, слід домогтися, щоб вони чітко зрозуміли відмінність мовного оформлення усного і писемного варіантів тексту, практично оволоділи специфічними для усної і писемної форм реалізації мовлення лінгвістичними засобами” [2, с. 13].

Актуальність цієї проблеми зумовлена ще й тим, що в реальній практиці навчання писемного мовлення молодших школярів виявляються серйозні недоліки, адже робота над ним часто зводиться до каліграфічного та орфографічного написання слів, речень, тексту в цілому. При цьому майже не звертається увага учнів на необхідність дотримання під час письма чіткої логічної послідовності у вираженні власних думок, повноструктурності їх викладу, оскільки в момент реалізації писемного мовлення, на відміну від усного, адресат фактично відсутній і не має змоги відреагувати, запитати, уточнити отриману інформацію. Також у процесі розвитку говоріння і письма не враховується сфера спілкування, ситуація, комунікативне завдання та мета висловлювання. Усе це не сприяє формуванню і розвитку, безумовно, досить важливого і необхідного в житті кожної людини наскрізного вміння ефективно висловлювати власну думку усно і письмово.

У Державному стандарті початкової освіти зафіксовані вимоги до обох форм мовлення дітей молодшого шкільного віку: здобувач освіти “взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях...; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови” [1, с. 4]. Ці вимоги дещо уточнюються у чинних шкільних програмах. Так, змістова лінія “Взаємодіємо усно” спрямована на “формування в учнів початкової школи умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей” [3, с. 6]. А змістова лінія “Взаємодіємо письмово” передбачає “формування в учнів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності” [3, с. 6]. Однак проведений нами аналіз сучасних шкільних підручників з української мови свідчить про відсутність у них спеціальних вправ і завдань, які сприяли б формуванню необхідних для школярів комунікативних умінь і навичок, щоб за допомогою ефективного усного і писемного спілкування з різними адресатами у різних комунікативних ситуаціях вони могли досягти певних життєвих цілей.

У доповіді наводяться приклади ефективного використання комунікативних завдань, які дозволяють орієнтувати дітей молодшого шкільного віку враховувати під час висловлення ними власних думок усно і письмово таких екстралінгвістичних факторів, як ситуація та умови

спілкування, його тема і мета, наявність чи відсутність в момент реалізації мовлення адресата, його вік, статус та характер стосунків з адресантом, стиль і форма реалізації мовлення. Такий підхід сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок молодших школярів, становленню їх творчої мовної особистості.

Список літератури

1. Державний стандарт початкової освіти [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html
2. Пруняк В.В. Шляхи формування мовної особистості молодшого школяра в контексті підготовки його до навчання в основній школі. *Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі*: зб. наук. праць. Вип.2. Кривий Ріг: КДПУ, 2009. С.7-15.
3. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 3-4 класи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d8feb1ce4f316467013.pdf>

УДК 37.01/378:002.7

Стюрко М. О.

кандидат с.-г. наук,
в.о.доцента кафедри генетики, селекції та захисту рослин,
Львівський національний університет природокористування

НЕОБХІДНИЙ КОМПОНЕНТ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ – ФІДБЕК

“Фідбек – сніданок для чемпіонів” – Кен Бланшар, експерт з ефективного менеджменту. Фідбек (від англ. feedback – зворотній зв’язок, відгук) – відповідна реакція на певні дії викладача студентам, що має важливе значення для навчання останніх.

Основні завдання фідбеку: допомогти швидше адаптуватися; спонукати розвиток і зростання; спровокувати зміни, необхідні для досягнення поставлених цілей.

Згідно з пірамідою Маслоу, кожній людині притаманна потреба у визнанні соціумом, коли її працю цінують і поважають інші. Тож цілком природним є бажання отримувати корисний фідбек. Водночас у кожного з нас є “сліпа зона”: те, що ми про себе не знаємо і навіть не здогадуємося, але знають та бачать інші. Тому зворотній зв’язок стає стимулом для саморозвитку: він допомагає визнати досягнення, побачити те, що не бачить людина, та скоригувати дії.

Серед видів фідбеку виділяють вербальний і невербальний, негайний і відкладений, усний і письмовий, формальний і неформальний, формуючий і підсумковий, індивідуальний і груповий, традиційний і електронний, позитивний і негативний, наданий однолітками фідбек і фідбек, наданий самому собі.

Серед типів фідбеку виділяють: оцінювання: де людина знаходиться зараз у порівнянні із тим, що було заплановано; подяка: оцінка внеску людини у роботу; наставництво, його завдання – спільний пошук способів вирішення проблеми чи розкриття можливостей.

Викладачі повинні розуміти, що хороший і правильний фідбек є важливим компонентом успішного навчання. Оскільки інформація, отримана на його основі, спрямовує і покращує як нашу діяльність, так і студентів, допомагаючи зменшити розрив між наявними поточними та бажаними результатами навчання, дає поштовх до подальшого розвитку як викладача так і студента. Проте, потрібно зауважити, що фідбек відіграє як мотивуючу так і стимулюючу роль тільки за умови, якщо він наданий позитивно і сприймається конструктивно, тобто: коментарі викладача надані вчасно, не є цілком негативними (супроводжуються похвалою, заохоченням) і стосуються результатів діяльності, а не особистості студента, а здобувачі освіти добре розуміють, що від них очікують, здатність порівняти свій фактичний рівень навчальних досягнень із передбачуваним рівнем та ідентифікувати наявний між ними

розрив, вживають активних заходів щодо усунення цього розриву. Коли викладач робить фокусом фідбеку досягнутий прогрес, а не допущені помилки, в студентів виникає відчуття задоволення, впевненості у власних силах, прагнення досягти нових успіхів, що і є підґрунтям для розвитку. Саме тоді фідбек стає конструктивним [1, с. 9].

Щоб надати конструктивний фідбек, є багато технік:

- SANDWICH – коли ви спочатку хвалите людину, потім зазначаєте її слабкі сторони, пропонуєте, що можна покращити, і закінчуєте розмову підсумковою похвалою;
- STAR – коли людина описує ситуацію (situation), своє завдання в цій ситуації (target), зроблені дії (action) та кінцевий результат (result), що допомагає їй самій дійти висновку про те, що потрібно поліпшити;
- CEDAR – коли ви повідомляєте людині, чого стосуватиметься ваш відгук (context), наводите приклади поведінки, яку хочете відзначити (examples), разом шукаєте причини такої поведінки (diagnosis), визначаєте, які дії можуть покращити ситуацію (actions), а після закінчення розмови тримаєте руку на пульсі змін (review).

При наданні зворотного зв'язку, потрібно дотримуватись чесності і не ранили самолюбство студентів, тримати баланс і не доходити до крайнощів (жорсткої критики або відвертих лестощів) викладачу потрібно намагатися бути максимально конкретним та зрозумілим. Зосередитись на позитивних аспектах, навіть якщо хочеться надати конструктивний фідбек [2, с. 44]. Це допоможе вибудувати довіру. Посилатися на спостереження і факти, а не на особисті оцінки. Бути готовим слухати інших, навіть якщо тобі не сподобається почуте. Залишати відкритість та готовність до змін. Розглядати фідбек як можливість для особистого зростання та покращення [3, с. 755]. При наданні фідбеку завжди намагатися вказувати на конкретні дії або кроки, які можуть допомогти удосконалити навички чи покращити результати. Допомогти студентам усвідомити, які саме зміни можуть призвести до покращення.

Потрібно пам'ятати, що процес надання фідбеку завжди має двосторонній характер, адже його ефективність залежить як від викладача, так і від здобувача освіти і може бути знижена внаслідок наявності таких бар'єрів: узагальненість і відсутність конкретики в наданні фідбеку; відсутність порад щодо подальшого вдосконалення результатів з боку викладача; відсутність поваги до джерела фідбеку; страх зіпсувати дружні стосунки з студентами, засмутити їх; захисна поведінка (опір) під час отримання фідбеку; невдалий час, місце або простір, де було надано фідбек [4, с. 330]. Важливим компонентом якісного фідбека є його своєчасність.

Фідбек є беззаперечно цінним інструментом при підвищенні якості сучасної освіти, який допомагає нам розвиватися та поліпшувати свої навички. Фідбек допомагає здобувачам освіти отримати різноманітну інформацію про себе своїми очима та очима інших, зрозуміти її і використовувати для покращення власних результатів і стратегій навчання та підвищення мотивації. Кожен викладач повинен вміти ефективно комунікувати зі студентами, колегами, надавати об'єктивні й конструктивні поради, а також слухати та приймати фідбек відкрито. Не бійтесь експериментувати.

Список літератури

1. Binu M. The role of feedback in classroom instruction. *The Journal of ELTIF*. 2020. Vol. 5. № 4. P. 7–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/341001451_The_role_of_feedback_in_classroom_instruction.
2. Гончарова О. А., Маслова А. В. Фідбек у системі освіти: проблеми та перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. № 83. С. 42–46. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.83.08>
3. Mandouit L. Using student feedback to improve teaching. *Educational Action Research*. 2018. Vol. 26. № 5. P. 755–769. DOI:10.1080/09650792.2018.1426470
4. Hardavella G., Aamli-Gagnat A., Saad N., Rousalova I., Sreter K. B. How to give and receive feedback effectively. *Breathe (Sheff)*. 2017. Vol. 13. № 4. P. 327–333. DOI: 10.1183/20734735.009917.

УДК 371

Шевченко Н. В.

аспірантка

Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність. Пандемія Covid-19, а також правовий режим воєнного стану зумовили кардинальні зміни в організації освітнього процесу закладів загальної середньої освіти Харківщини. Із 2022 року всі школи Харківщини працюють виключно в дистанційному режимі. Хоча до 2022 року більшість керівників закладів освіти мали досвід організації освітнього процесу в змішаному чи дистанційному режимі, навчання дітей в умовах воєнного стану здійснюється в надскладних психоемоційних умовах. Втім, кожен педагогічний працівник має забезпечувати належну якість освіти та освітньої діяльності. У Законі України “Про освіту” зазначається, що якість освітньої діяльності – це рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Для розуміння того, наскільки діяльність закладу освіти відповідає нормативним вимогам у сфері загальної середньої освіти, проводяться зовнішні моніторингові дослідження якості освіти, що є складовою зовнішньої системи забезпечення якості освіти України. Відповідно до професійного стандарту керівника (директора) закладу загальної середньої освіти, який було ухвалено 17 вересня 2021 року та внесено до державного реєстру професійних стандартів, однією із компетентностей керівника закладу загальної середньої освіти визначено здатність аналізувати та враховувати результати зовнішнього моніторингу якості освіти. Крім того, врахування результатів зовнішнього оцінювання має ставати підґрунтям для розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Мета: продемонструвати на основі проведеного моніторингового дослідження стан функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладів загальної середньої освіти Харківщини в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Вивчення здійснювалося впродовж 4-х місяців 2023 року шляхом деперсоніфікованого онлайн-опитування учнів, учителів і керівників шкіл; статистичного збору інформації; аналізу змістового наповнення сайтів закладів освіти, а також спостереження за проведенням навчальних занять у синхронному та асинхронному режимах. Здійснено спостереження за проведенням 4791 уроку (із них 2238 у синхронному режимі, 2553 – в асинхронному), проаналізовано анкети 247 керівників шкіл, 5293 учителів, 11067 учнів 9-11-х класів.

Результати вивчення якості дистанційного навчання показали, що освітня взаємодія вчителів із учнями здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, зокрема використовуються такі електронні освітні платформи: хмарні сервіси Google (Classroom, Google Meet); онлайн-сервіси та інструменти для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей за допомогою програмного застосунку Zoom; портал “Нові знання”; освітня платформа HUMAN. Для здобувачів освіти, які не мали можливості взяти участь у синхронному режимі взаємодії з поважних причин, закладами забезпечено використання інших засобів комунікації, доступних для учнів, – телефонного та електронного поштового зв'язку.

Результати опитування керівників та педагогічних працівників показали, що вони виокремлюють такі проблеми в організації освітньої діяльності, як: забезпечення учнів гаджетами, особливо із багатодітних сімей; низька якість Інтернету, неодноразове вимкнення світла; залишається проблема постійного зв'язку з окремими категоріями учнів, що

знаходяться за кордоном; складний психоемоційний стан як учнів, так і педагогів; не всі діти готові до самоосвіти, тобто низька сформованість такої ключової навички, як “уміння вчитися”.

Під час аналізу якості організації освітнього процесу керівники зосереджують свою увагу на умовах, у яких працюють заклади, майже не звертаючи увагу на стані реалізації компетентнісного підходу (переважно вивчалось питання формування предметних, а не ключових компетентностей), рівню виконання завдань НУШ; не аналізувалася якість оцінювальної діяльності педагогів (рівень упровадження формувального оцінювання, планування та проведення навчальних занять на діагностичній основі тощо).

Отже, проведене дослідження свідчить про те, що на якість організації та реалізації освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти впливає й рівень компетентності його керівника, зокрема здатність запровадити внутрішню систему забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання. Про недостатню компетентність керівників у забезпеченні функціонування внутрішню систему забезпечення якості освіти свідчать результати проведеного дослідження: лише половина вчителів під час підготовки до уроків передбачають такі завдання й форми роботи з учнями, які б забезпечували реалізацію компетентнісного підходу; незначна частина педагогів (37%) приділяють увагу мотиваційного етапу уроку; менше половини педагогічних працівників застосовують особистісно орієнтований підхід.

Список літератури

1. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка – Харків: Вид-УКП “Міська друкарня”, 2020. – 409 с.

2. Закон України “Про освіту”// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Яковишина Т. В.

к.пед.н., доцент,

доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти,

Рівненський державний гуманітарний університет

Колодич С. І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Рівненський державний гуманітарний університет

РОЗВИТОК ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Початкова математична освіта відіграє ключову роль у формуванні базових навичок і розуміння математики в молодших школярів. Сучасне суспільство вимагає від громадян не лише знання, а й навички критичного мислення, проблемного та алгоритмічного мислення, які формуються саме через математичну освіту. Тому важливо проаналізувати сучасні тенденції та виклики у цій галузі.

Одним із головних викликів є адаптація математичної освіти до сучасних технологій. Використання комп'ютерів, планшетів, програмного забезпечення сприяє підвищенню інтерактивності навчання та залученню здобувачів до креативного освітнього процесу. Це дозволяє створити більш динамічне та захопливе навчальне середовище, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [1].

Важливим аспектом є зміна підходу до навчання математики. Замість акценту на механічному вивченні формул та алгоритмів, сучасна освіта спрямована на розвиток розуміння математичних концепцій. Застосування проблемно-орієнтованого навчання дозволяє учням більш глибоко зрозуміти математичні ідеї, а не лише запам'ятовувати їх.

Необхідною є індивідуалізація навчання. Кожен учень має свої властивості та темп навчання, тому важливо враховувати їх при плануванні уроків та виборі методів навчання. Використання різноманітних методик, групова та індивідуальна робота дозволяє краще задовольняти потреби кожного учня [2].

Проте, існують і виклики, які потребують уваги. Наприклад, низький рівень математичної грамотності учнів у багатьох країнах світу, що свідчить про необхідність перегляду методів навчання та зміни підходу до викладання математики. Також необхідно забезпечити вчителів математики не лише високою кваліфікацією, але й постійною підтримкою та навчанням, оскільки вони впливають на розвиток математичної культури серед молодого покоління.

Отже, сучасна початкова математична освіта вимагає комплексного підходу, що враховує сучасні технології, індивідуалізацію навчання та зміну підходу до викладання. Лише такий підхід дозволить підготувати молоде покоління до викликів сучасного світу і забезпечити їм глибоке розуміння та зацікавленість у математиці.

Розвиток логічного та математичного мислення у дітей молодшого шкільного віку є важливою частиною освітнього процесу. Допомогти учням повністю розкрити свій потенціал, розвинути ініціативу, самостійність і творчість – одне з головних завдань сучасної школи. Одним із важливих шляхів розв’язання цієї проблеми є створення в початковій школі умов, що гарантують повноцінний розумовий розвиток, пов’язаний з формуванням стійких пізнавальних інтересів, умінь і навичок розумової діяльності. Логічна освіта учнів є невід’ємною частиною загальної культури мислення людини.

Розвиток логіко-математичного мислення в початковій школі є однією з ключових складових успішної математичної освіти дітей. Цей процес не лише сприяє формуванню навичок розв’язування математичних завдань, але й розвиває аналітичне, критичне та творче мислення, які є важливими вміннями для успішної адаптації до сучасного світу.

Важливо стимулювати цікавість учнів до математики. Завдання та ігри, які мають логічний або математичний характер, можуть бути дуже привабливими для дітей. Наприклад, головоломки, логічні задачі, графічні завдання тощо допомагають розвивати логічне мислення та вміння аналізувати ситуації. Необхідно розвивати навички проблемного мислення. Діти повинні навчатися формулювати питання, виявляти причинно-наслідкові зв’язки та шукати рішення для різних ситуацій. Застосування проблемно-орієнтованих завдань сприяє розвитку цих навичок та підготовці дітей до вирішення реальних проблем [2]. Забезпечити відповідне середовище для розвитку логіко-математичного мислення – це означає створення умов для співпраці та обміну думками між учнями, використання групової роботи та дискусій для розв’язання завдань. Важливо, щоб учні вчилися висловлювати свої думки та аргументувати їх, що сприятиме розвитку їх критичного мислення [2].

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Деякі діти можуть швидше розв’язувати математичні задачі, ніж інші, тому вчителю важливо надати можливість для розвитку їх потенціалу через додаткові завдання та завдання, що відповідають їхньому рівню знань.

Отже, розвиток логіко-математичного мислення в початковій школі є складним, але важливим процесом. Через створення стимулюючого середовища, застосування проблемно-орієнтованих завдань та індивідуального підходу до кожного учня зможемо покращити якість математичної освіти та підготувати молодше покоління до викликів сучасного світу.

Список літератури

1. Гайштут О. Вправи з розвитку мислення. *Математика в школах України*. № 3 (195). Харків: Вид. група “Основа”, 2008. 38 с.

2. Посилення логічної компоненти на уроках математики: посібник. URL: <https://vseosvita.ua/library/posibnik-posilenna-logicnoi-komponenti-na-urokah-matematiki-350377.html>

УДК 1(477)(092)

Лобач В. П.
голова ПМТР “Радела”

ПРОВІДНА РОЛЬ НАУКИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

У даній доповіді приведені результати наукових досліджень щодо передумов еволюційного демократичного розвитку сучасної цивілізації та майбутнього України.

Ключові слова: раціональна держава, цивілізаційний культурний розвиток людства, гуманізм, капіталістичне суспільство, тоталітаризм, демократія, наукова думка, ноосфера, національна ідея.

Історія виникнення сучасної людини сягає у глибину тисячоліть. На думку більшості вчених, неантропи (*Homo sapiens*) як раса сформувалися приблизно 40 тисяч років тому в районі Близького Сходу, скоріше всього в Месопотамії з її тодішнім чудовим кліматом. У суворих умовах Центральної та Східної Європи у суворих умовах приполярної Європи (“на льодовій кромці”) сформувалась біла раса. Одними із головних мутаційних змін та здобутків неантропів і головним чинником ефективнішої соціальної організації, вищої здатності до злагоджених дій (на роботі, на полюванні, в бою, при плануванні робіт і бойових операцій), розвиненіших технологій і, загалом, більшої життєспроможності стала найпрактичнішим здобутком Людини – членороздільна мова. [1, с. 148-150]

На територіях їхнього проживання утворювалися племінні спільноти, які об’єднувалися у більш великі народності: у 646 р. до н. е. – скіфи, у 114 р. до н. е. – сармати, у 419 р. н. е. – анти, у 951 р. н. е. – русичі, у 1483 р. н. е. – козаки. [1, с. 174]

За визначенням К. Маркса і Ф. Енгельса на теренах саме Європи, після впровадження нових більш досконалих механізованих засобів виробництва, утворився капіталістичний спосіб виробництва – капіталістичний устрій, при якому всі засоби виробництва є приватною власністю класу капіталістів, які експлуатують працю найманих працівників для витягнення прибутку.

К. Маркс був безперечним лідером нової генерації соціальних дослідників, гаслом якої стало відокремлення себе від попередніх вчень, створення “істинної науки про суспільство”. Він не мав теоретичних попередників (хоч очевидний вплив ідей Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, Людвіга Андреаса Феєрбаха, Адама Сміта, Шарля Луї Монтек’є та багато інших). [2, с. 55]

К. Маркс виокремив чотири способи виробництва: азійський, античний, феодальний і капіталістичний. Всі вони розвивались та змінювалися один одного через антагоністичні суперечності, на зміну останній антагоністичній формації має прийти неантагоністична комуністична, що ознаменує кінець передісторії людства. [2, с. 57]

За визначенням комунізм, який йде на зміну капіталізму в результаті перемоги пролетарської революції і диктатури пролетаріату суспільний устрій, основою виробничих відносин якого є суспільна власність на засоби виробництва, при якому відсутній поділ на класи, ліквідована протилежність між містом і селом, між розумовим і фізичним трудом здійснюється розподіл за потребами. [3, с. 280]

У даному визначенні звертає на себе увагу те, що виробничі відносини зводяться лише до їх суспільної власності, а не до вдосконалення цих відносин та їх відновленню до надсучасних. Не був прийнятий її теоретиками до уваги зростаючий **цивілізаційний культурний розвиток людства**. І це не є якоюсь прогалиною у марксистському вченні та у проведеному їй більшовицько-ленінськими послідовниками соціальному експерименті.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття німецькі філософи та соціологи пов’язували культуру з внутрішнім духовним змістом, а цивілізацію із зовнішньою матеріальною формою.

Таку позицію обстоював, наприклад, О. Шпенглер, М. Вебер, який також поділяв цю думку, виокремлював в історії три процеси: соціальний, цивілізаційний та культурний. Соціальний процес формує соціальні інститути та структури; **цивілізаційний за допомогою техніки, винаходів та природознавства адаптується до зовнішніх умов; культурний визначає за допомогою філософії, релігії та мистецтва мету життя людей.** [2, с. 110]

Єдність суспільства тримається на визнаних і підтримуваних суспільством **принципах і нормах**, які регулюють не тільки дії, а й досвід і уявлення його членів. [2, с. 116]

М. Вебер водночас не доходить до висновку про переважання раціонального у повсякденному житті, однак пов’язує долю сучасного світу зі зростаючими раціоналізацією та інтелектуалізацією. Такою є, на його думку, об’єктивна тенденція історичного процесу. Вага цілераціональних дій витісняє інші типи поведінки людей, сприяє укоріненню на Заході раціонального способу ведення господарства, **утвердженню раціональної держави**, раціональних конституцій, права, науки, раціонально гармонійної музики, архітектури, образотворчого процесу мистецтва тощо. На їхньому ґрунті виникає на Заході **капіталістичне суспільство**, яке не має історичних аналогів. Історія його генези і розвитку, запевняє М. Вебер, **є історією зростаючої раціоналізації.** [2, с. 85]

Л. Альтуссер пропонував переглянути фундаментальні положення К. Маркса про діалектику взаємодії базису та надбудови суспільства. На його думку, марксистські тези про визначальний вплив “панівної економічної структури (базису)”, про “політичну надбудову” та про “відносну самостійність надбудови” страждають грубим детермінізмом. Він, зокрема, вважає, що державу не слід сприймати лише як пасивне відображення панівного в суспільстві способу виробництва, як знаряддя деспотичного панування будь-якого класу, скажімо, буржуазії. Вона завдяки зростанню її ролі в регулюванні економічних процесів сама може визначати спосіб виробництва.

Спираючись на цю думку, неомарксистичні аналітики взагалі вважають, що держава має набагато більший порівняно з економічним базисом вплив при визначенні моделі соціального розвитку суспільства. Матеріальні (базисні) фактори зумовлюють лише загальні можливості суспільного розвитку. Політична ж надбудова, держава, **не тільки визначають мету і засоби розвитку суспільства, а й здатні радикально змінювати спосіб виробництва.**

Звідси робиться висновок, що джерело криз та способи подолання їх змістилися зі сфери економіки та гострої класової боротьби в адміністративно-управлінську сферу (Ю. Хабермас).

Саме така “комунікативна поведінка”, що лежить в основі “життєвого світу”, дає змогу досягати взаєморозуміння в суспільстві, налагодити діалог для розв’язання політичних криз тоді, коли вже безсилі будь-що зробити офіційні інституціональні структури. [2, с. 360]

Маються на увазі насамперед **демократичне планування розвитку економіки**, суспільний контроль за територіальним розміщенням приватних засобів виробництва та використанням їх, а в разі потреби і націоналізація їх. [2, с. 362]

Впровадження досягнень цивілізації має спиратися на самобутні культури, а не руйнувати їх. Лише в цьому разі принципи культурного релятивізму та цивілізаційного універсалізму не суперечать, а взаємно доповнюють один одного.

Гуманізм взагалі є стрижневим принципом наступної постіндустріальної цивілізації, духовного світу людей XXI століття. [2, с. 109]

Індустріальний та постіндустріальний розвиток сучасної цивілізації має наступні історичні періоди:

1651-1790 р. р. – період поширення й утвердження культури індустріального суспільства на ґрунті засвоєння і модифікації досягнень епохи Відродження (140 років); 1871-1930 р. р. – період загострення суперечностей індустріального суспільства, початок його кризи (60 років); 1931-1985 р. р. – період гострої кризи розпаду індустріальної культури, виникнення її крайніх **тоталітарних форм** та подолання їх (55 років); 1986-2025 р. р. – перехідний період дії

культури постіндустріальної цивілізації, відродження гуманізму, синтезу високої культури і високої технології (40 років). [2, с. 108]

Історичний крах тоталітаризму неминучий, тому що він намагається насильницькі змінити особистість, перетворити її на знаряддя самознищення. [2, с. 262]

Весь подальший розвиток Людини пов'язано з вдосконаленням процесу виробництва, що в кінцевому підсумку у значній мірі звільнив Людину від влади над нею стихійних природних сил.

Поточні у людстві процеси ведуть до посилення колективного розуму (засобів накопичення, збереження, передачі інформації, володінню все більш широким спектром умов середовища і т. і.), а не до переважного розмноження окремих геніальних особистостей. **Майбутнє людства визначається не здібностями окремих геніїв, а колективним розумом всіх членів суспільства.** [4, с. 292]

Всесвітньо відомий вчений Вернадський В. І. вважав, що у сучасній, суцільно сплетеному культурному житті ні одна країна і ні один народ без шкоди для свого теперішнього часу та майбутнього не можуть довго залишатися в стороні від крупних досягнень та крупних досліджень світової думки. Народ і держава тим сильніші, чим повніше і чим глибше представлена в їх житті і в їх устрої все різноманіття великих течій наукової та філософської думки. [5, с. 130]

Вернадський В. І. також зазначав, що **наука єдина. Її мета – пошук істини заради істини, а та істина**, що одержується зусиллям столітньої наукової роботи, далека від історичної обстановки моменту, **спільна і єдина всім без різниці.** [5, с. 282] І далі, **наука**, подібна релігії, філософії або мистецтву, являє собою духовну область людської творчості, за своєю основою більш могутю і більш глибоку, більш вічну, ніж **інші соціальні форми людського життя.** [5, с. 329]

Людина вперше реально зрозуміла, що вона є жителем планети і мусить – повинна мислити і діяти у новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особистості, родини, держави або їх союзів, але й у планетному аспекті. [6, с. 262]

Людство, взяте в цілому, становиться могутньою геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і трудом, ставиться питання про **перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого.**

Це нове становище біосфери, до якої ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є **“ноосфера”.** [6, с. 479-480]

У Вченні “Жива Етика”, Оленою Іванівною Реріх, у книзі “Община”, стосовно можливості співпраці всіх людей доброї волі на нашій планеті, надається наступне.

Родина, род, країна, союз народів – кожне об'єднання спрямовується до миру, до покращення життя. Кожна співпраця і співжиття потребує вдосконалення. Ніхто не може вказати межу еволюції. Тим самим трудівник становиться творцем. ... Знайдемо для науки шляхи незавалені. Так думка про вдосконалення буде знаком радості. Нехай краща еволюція будується на праці як на мірі цінній. Труд має бути добровільним. Співпраця повинна бути добровільною. Община має бути добровільною. Будь-яке насилля не повинно поневолювати труд. Умова добровільної згоди повинна лягти в основу досягнення. [7, с. 1, п.1; 7, с. 11, п. 8; 7, с. 11, п. 9]

Одне важливо: вважати **Світову Співпрацю як необхідність еволюції.** [7, с. 208, п. 240]

Переважання того чи іншого типу свідомості зумовлює і можливий варіант розвитку суспільства: до авторитарної влади, до бунту та диктатури або до демократичної еволюції. [2, с. 264-266]

Розпад на теренах Союзу соціалістичного суспільства супроводжувався і водночас посилювався розкладом властивого йому базисного типу особистості, орієнтованого на суспільні цінності. Соціологічні дослідження кінця 70-х – початку 80-х років, зокрема й ті, що проводилися соціологічним відділенням Інституту філософії АН України, чітко зафіксував тенденцію зрушення в ціннісних орієнтаціях молоді, зростання пріоритетності цінностей дозвілля, споживання, сім'ї.

За результатами проведених позачергових виборів до Верховної ради України 21 липня 2019 року у голосуванні прийняло участь 14,76 млн. громадян. Загальна кількість виборців складала 29,974 млн. Таким чином проголосувало від загальної кількості 49,24%, а 50,76% громадян не прийняло участі у голосуванні.

Отже, близько 50% громадян України вважали, що їхня участь у політичному житті не обов'язкова, оскільки вони не можуть вплинути на результати виборів, і тим самим виявлялась їхня байдужість до майбутнього країни.

Разом з цим, залишається значна кількість громадян, які вважають, що потрібно позбавлятися від наслідків советського тоталітарного устрою, впроваджувати демократичні реформи, підвищувати рівень забезпеченості життя населення.

В результаті подій, що відбулися у 2014 році, коли найбільш свідома частина суспільства виступила на майданах країни з вимогою до євроінтеграції та до верховенства права у суспільних відносинах, владними структурами України обраний шлях до приєднання до Європейського Союзу.

На теперішній час Україна здобула статус кандидата члена вступу до Європейського Союзу.

Але, разом з цим, імперський тоталітарний режим російської федерації перешкоджає Україні йти демократичним європейським шляхом цивілізаційного розвитку.

Російська федерація системно порушує права людини та основні свободи як на території росії, так і на території інших суверенних країн.

Виконання російською федерацією Конвенції про захист прав людини та основних свобод, а отже і рішень Європейського суду з прав людини, є в значній мірі обтяжливим для неї. З метою створення лазівки для можливого ухиляння від виконання їх рішень російською федерацією був прийнятий Федеральний конституційний закон “Про Конституционный Суд Российской Федерации” від 14.12.2015 р. № 7-ФЗК.

Таким чином, російська федерація поставила себе за межами міжнародного правового поля. Її теперішня політика направлена не на розв'язання міжнародних конфліктів шляхом переговорів у встановленому міжнародному правовому полі, а з позицій нав'язування міжнародній спільноті, використовуючи засоби масової інформації для пропаганди викривленої дійсності, економічного тиску та військової сили.

На зламі нинішнього визначального історичного періоду Україна має адекватно реагувати на виклики ворожих сил, які заважають силам прогресу рухатися еволюційним шляхом демократичного розвитку.

Українське суспільство поставило перед собою мету – інтегруватися до Європейського Союзу, здобути право приєднання до військово-політичної Організації Північно-атлантичного договору.

На теперішній час Україна здобула право бути кандидатом члена Європейського Союзу. Стоїть питання не стільки коли Україна зможе приєднатися, а коли вона **буде готова** до приєднання до Євросоюзу.

На цьому шляху Україна має низку невирішених проблем:

- щодо вільного розвитку малого та середнього бізнесу;
- недосконалості політики стосовно розвитку фермерського господарства;
- держава, особливо на протязі останніх двох років, проводить індексацію пенсій всіх категорій громадян, але Пенсійний фонд України проводить дискримінаційну політику щодо категорій працівників, які прирівнюються до державної служби, не нараховує необхідний обсяг пенсії, відповідно до чинного законодавства, незважаючи навіть на рішення судів;
- урядові установи не реагують належним чином на численні пропозиції Національної Академії Наук України, щодо подолання негативної тенденції упадку академічної науки, необхідності підвищення престижу науковця в Україні та належного фінансування як прикладної науки так і академічної;
- боротьба з проявами корупції у державному секторі зводиться лише до усунення її наслідків силовими органами; у суспільстві не вживаються достатніх заходів по її

попередженню на стадії навчання молодого покоління в учбових закладах; при призначенні кандидата на посаду державної служби враховуються лише ділові якості та професійна кваліфікація, а не добросовісність та інші моральні якості.

За суб'єктивною оцінкою автора Україною пройдений шлях до європейської інтеграції на 40%, більшу його частину – 60% потрібно ще подолати.

На теперішній час значною перешкодою до вступу до Європейського Союзу виявилися несанкціоновані дії фермерів сусідньої країни – Польщі, які на кордоні з Україною блокують її вантажний автотранспорт із аграрною продукцією, паливом та інших вантажів, що направляються як в Україну та виїжджають з неї.

При цьому Президентом Польщі Анджеєм Дудою в інтерв'ю редакції українського інформаційного агентства у відповіді на запитання щодо дій зазначених фермерів чи інших осіб, які видають за них, заявив, що вони діють в межах польського законодавства і що ніхто не може припинити ці дії.

На пропозицію української сторони для врегулювання зазначеної ситуації зустрітися до 24 лютого 2024 року на кордоні представників урядів країн та Європейського Союзу, не була прийнята.

Так звана комфортно-амбівалентна свідомість не може зберігатися довго без руйнівних соціальних та психологічних наслідків для особисті й суспільства та веде суспільство до авторитарної форми правління, до нігілістично-амбівалентної свідомості, що веде до бунту, закономірним фіналом якого буде загальний хаос. Акції протесту **повинні мати мирний характер**, не порушувати міжнародне право, законні права українських перевізників та міжнародні зобов'язання Польщі, яка є членом Європейського Союзу.

В умовах жорстокої війни, розв'язаної російським тоталітарним режимом, Україна потребує безперервної фінансової, гуманітарної та військової допомоги. Сенатом Конгресу США затверджений у лютому 2024 року запланований розмір військово-фінансової допомоги Україні. Палата представників федерального законодавчого органу США не поспішає її затвердити. Здається, що вирішення внутрішніх федеральних проблем США преважують над необхідністю захисту демократії у світі, яку Україна власними силами та разом з європейськими партнерами героїчно захищає світові демократичні принципи на полі бою.

Чого можна було б зарадити Україні у нинішніх умовах?

У своїх подальших демократичних перетвореннях опиратися на ту частину суспільства, яка прагне до духовного вдосконалення та суспільно-політичної діяльності. Позбавитися не тільки від символів комуністичного минулого, а й від нав'язаних советських наративів, як у державному устрої, так і в сфері економіки.

Суспільство має ідентифікувати себе не тільки за мовою, а і за духовними та демократичними цінностями, а також поставленою для досягнення об'єднуючою метою.

Цьому може слугувати запропонована автором, науково вивірена оновлена версія **української національної ідеї**, у якій значаться основні здобутки у сфері культури, державотворення та уміщує поставлену для досягнення найближчу та значно віддалену у часі мету.

Отже, на сучасному історичному шляху становлення й еволюційного розвитку Національна ідея полягає в усвідомленні українською спільнотою, що Україна є республікою, суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, в якій суспільство поєднується на засадах віри і служінню Богові, сформованої моралі, відповідно до вищих духовних цінностей, національних і світових культурних надбань, цілеспрямованому пізнанні об'єднуючих Всесвіт духовних істин, ідеї життя її вільних громадян по волі, з притаманною самобутньою українською мовою, з працьовитістю та добродійством, з пісенністю та музичністю, з почуттям взаємної любові та поваги чоловіків до жінок і дітей, зі збереженням та розквітом інших національних духовних традицій, де панує щирість, правда і справедливість, гармонія і краса, що сприяють творчій співпраці всіх її верств, в якій кожна людина у суспільстві

сильних духом, мужніх і чесних громадян є найвищою цінністю, має можливості для вільного розвитку та реалізації своїх природних духовних здібностей і талантів, що спрямовуються на благо нинішнього і майбутніх поколінь, на збереження й поліпшення природного довкілля, в несенні місії миру на Землі та мають мету:

- *служити Богові й Україні як сенс свого життя;*
- *разом із світовою демократичною спільнотою відстояти державний суверенітет, територіальну цілісність та національну ідентичність від розв'язаної темними силами гібридної агресії з боку споконвічного ворога – країни з історичною назвою Московщина;*
- *здобути перемогу над тоталітарним утопічним режимом сусідньої північної країни шляхом подальших демократичних перетворень, максимально можливої мобілізації та раціонального використання духовних, інтелектуальних, ідеологічних, оборонних сил та самовідданих людських ресурсів;*

- *в Україні встановлено республіканський устрій, який має сприяти реалізації поставленої на державному рівні меті і завдань на основі верховенства юридичного і морального права, раціональних і демократичних принципів;*

- *прагнути до самовдосконалення затребуваних у суспільстві природних духовних, інтелектуальних, фізичних здібностей і талантів в їх гармонійному розвитку;*
- *вдосконалювати рівноправні толерантні взаємовідносини у суспільстві;*
- *досягнути вільного розквіту всіх сфер життєдіяльності України;*
- *розвивати на основі вищих духовних цінностей рівноправні взаємовигідні відносини з іншими країнами світу для досягнення Загального Блага;*
- *прагнути до спілкування з Вищими Світами Всесвіту.*

Висновки.

У світі історичний крах тоталітаризму неминучий. Спроба країн розвинутої демократії запобігти розпаду російського тоталітарного режиму піддаючись на ядерний шантаж є безперспективною.

Демократичними є країни не стільки, у яких формально існує виборна система, а в яких суспільство є вільним у прийнятті раціональних рішень на шляху прогресу та розвитку демократичних інституцій. Майбутнє людства визначається не здібностями окремих геніїв, а колективним розумом всіх членів суспільства.

Україна приречена йти обраним шляхом демократичних перетворень. Для реалізації поставленої мети суспільство має опиратися на найбільш свідому її частину, має на державному рівні визначитися у найбільш притаманних йому морально-етичних принципах і нормах.

Єдність та співпраця світової спільноти може відбутися тільки за умови визнання і дотримання всіма її суб'єктами існуючого міжнародного права та встановленням дієвих санкцій до його порушників.

Список літератури

1. Каганець І. В. Арійський стандарт. Українська ідея епохи великого переходу. Київ : А.С.К., 2004. 336 с.
2. Макеєв С. О. Соціологія. Товариство “Знання”. Київ, 2003 – 455 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва, 1964 – 900 с.
4. Яблоков А. В., Юсупов А. Г. Эволюционное учение : Учебное пособие для студентов ун-в – 2 изд. Перераб. и доп. – Москва: Высш. школа, 1981. 343 с.
5. Вернадский В. И. Начало и вечность жизни. Москва: Советская Россия, 1989 – 704 с.
6. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. Москва: Айрис – пресс, 2004, 576 с.
7. Рерих Е. И. Учение “Живая Этика”, Община. Москва, Международный Центр Рерихов, 1994, 239 с.

UDC 378.016:811.111

Kondrashova A. V.

Lecturer of the
Department of English for Engineering 1,
Faculty of Linguistics,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

**ENHANCING STUDENT’S ANALYTICAL THINKING SKILLS USING GUIDED
DISCOVERY APPROACH IN ESP CLASSES**

*All of us must cross the line between ignorance and
insight many times before we truly understand.*

David Hawkins

Analytical thinking is an important foundation for learning and living. The findings of several studies show that analytical thinking is able to help developing key component in the learning process that benefits for all students [1, p.16]. Analytical skills refer to the ability to collect and analyze information, solve problems, and make decisions. These strengths can help solve problems and improve personal productivity and success. It’s no longer a secret that all supreme intellectual performances of our mind is “analysis”

Appropriate learning models are needed, when it comes to developing analytical skills in the classroom. The learning model could be principle structure that provides the direction for teachers to teach [1, p. 34]. Learning model is also defined as a conceptual framework that is able to describe and illustrate a systematic procedure in organizing learning and learning experiences in order to achieve a certain learning objective; and function as a guide on a kind of lesson plan for teachers in carrying out learning activities [2]. Discovery Learning is one of the best learning models to apply in developing students' factual and conceptual abilities [3]. Discover learning occurs through structured activities that require students to manipulate, investigate, and explore material that can lead students to find out important principles or connections [4, p.10]. Therefore, students are not presented with concepts and ideas in the final form, but students are asked to formulate the concepts themselves. There are various DL models that have evolved for instance; pure discovery learning, guided discovery, and modified free discovery. Pure discovery learning in the learning process itself, students find independently the problems and solutions of a case by an unplanned manner [5].

Let us have a look at a definition of guided discovery. “ Guided Discovery, is characterized by convergent thinking” [2] . The instructor devises a series of statements or questions that guide the learner, step by logical step, making a series of discoveries that leads to a single predetermined goal. In other words the instructor initiates a prompt and the learner reacts by engaging in active inquiry thereby discovering the appropriate response. Mosston specifies ten cognitive operations that occurs as the learner engages in active inquiry: recognizing, analyzing, synthesizing, comparing and contrasting, drawing conclusions, hypothesizing memorizing, inquiring, inventing,

and discovering [6]. By actively doing and consequence discovering facts or concepts, the learner will understand and therefore remember the subject matter”.

In guided discovery learning teachers organize the subject matter, guide students by helping them to conclude a generalization through submitting questions, the learning process has now started to be more directed by the guidance of teachers such as teachers to give a problem to the students, with the help of teachers, students make the hypothesis, then the teacher gives worksheets and briefing to the students as a reference in conducting the experiment. Furthermore, students are processing the data of the experiment’s results, draw conclusions and make a kind of report based on activity results, surely guided by teachers.

Guided discovery encourages students’ natural curiosity and inquisitiveness. Carefully constructed puzzles, problems, and questions push students to go beyond facts to discovery of principles in solving problems.

Discovery learning is an inquiry-based instructional technique where students ‘learn by doing.’ Jerome Bruner, a renowned cognitive psychologist at Harvard University, promoted the approach on the basis that students are more likely to remember concepts and principles when they discover them on their own [5]. Guided discovery problems may precede introduction of relevant content, allowing students to begin building their knowledge of the subject before class discussion

The guided discovery approach cannot be rushed — students must be allowed to make mistakes, pick wrong choices, and face consequences. This requires more time, but will help learners develop a deep understanding of principles; therefore, learning follow-up material is lot easier and faster.

Guided discovery method in teaching foreign languages, namely English has proven its efficiency and especially in remote teaching. The main advantage of the guided discovery approach is that it fosters learners’ autonomy, curiosity and critical thinking [6]. Since Guided discovery implies a series of exercises/ questions that bring students to the understanding of the target language, it is extremely learner-centered, encouraging learners’ autonomy and critical thinking to grasp TL understanding. The role of remote teaching to create appropriate and motivating context, set a task and remove yourself from conversation or discussion, providing a suitable framework for students success. Thus, the methodologically structured lesson using guided discovery might contain the following steps: collaboration, task setting, monitoring and consolidation.

Quite often we hear people say, “don’t reinvent the wheel.” From an educator’s perspective, this notion is completely wrong and often counterproductive. There is no learning if there is no invention that is personally meaningful to a student. Every learner should be provided an opportunity to reinvent. Guided discovery approach focuses on helping every student to reinvent important concept in their mind. Rote memorization and figuring out the right answer using blind techniques are not the way to develop understanding. Many concepts in science are not intuitive, even though most people believe in them.

Conclusion. The guided discovery is an effective pedagogical approach that can truly engage learners by providing authentic learning experiences.

A context and frame for student learning through the provision of learning outcomes

- Learners have responsibility for exploration of content necessary for understanding through self- directed learning
- Study guides are used to facilitate and guide self-directed learning
- Understanding is reinforced through application in problem oriented, task based, and work related experiences

It is time to shift the focus from teaching to learning.

References

1. Marzano J, John S. Kendall Designing and assessing educational objectives. Applying the New Taxonomy: Corwin Press, 2008, 185p.
2. Reynolds, Rebecca, Leeder, Christopher Information Uses and Learning Outcomes During Guided Discovery in a Blended E-Learning Game Design Program for Secondary Computer Science Education. *Learning within Digital and Social Media Minitrack*. URI:<http://hdl.handle.net/10125/41406>
3. Christina I. Winterton, Ryan D. P. Dunk & Jason R. Wiles Peer-led team learning for introductory biology: relationships between peer-leader reliability, perceived role model status, and the potential influences of these variables on student learning gains. *Disciplinary and Interdisciplinary Science Education Research volume 2, Article number: 3 (2020)*. DOI:10.1186/s43031-020-00020-9
4. Ali Günay Balım The Effects of Discovery Learning on Students' Success and Inquiry Learning Skills, *Eurasian Journal of Educational Research*. 2009. № 35. P 1-17.
5. H.Şenay Şen The Attitudes of University Students Towards Learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Volume 83, 4 July 2013, Pages 947-953
6. Mosston, M., & Ashworth, S. (1986). *Teaching physical education* (4th ed.). New York: Mcmillan. 1986

УДК 811.124

Савчук Г. О.

викладачка кафедри мовознавства,
Івано-Франківський національний медичний університет

Ящук О. Д.

ст. викладачка кафедри мовознавства,
Івано-Франківський національний медичний університет

СИНОНІМІЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ЛАТИНСЬКІЙ АНАТОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Явище синонімії є невід’ємною частиною будь-якої мови, або її підсистеми, включно з термінологією. Хоча, наявність синонімів в термінології створює певні незручності, адже головними ознаками терміну є його однозначність, точність та адекватність.

Медична термінологія складалась протягом усієї історії медицини і продовжує розвиватись разом з медичною наукою. Спеціаліст-медик повинен користуватись професійною мовою, яка постійно змінюється та оновлюється, та розуміти закони, що визначають механізми творення нових термінів.

Синонімія є досить поширеним явищем у медичній термінології оскільки система медичної термінології перебуває у постійному процесі розвитку, результатом чого є творення нових понять.

В анатомічній термінології зустрічаються прикметники з подібним значенням, що мають різну сполучуваність.

Наприклад, прикметник “крижовий” перекладається як sacer, cra, crum і sacralis, е. Перший прикметник вживається лише з іменником os, ossis n – кістка (os sacrum – крижова кістка), другий – з усіма іншими іменниками: vertebra sacralis – крижовий хребець.

Термін “під’язиковий” виражається трьома прикметниками: *hyoideus*, а, um; *hypoglossus*, а, um; *sublingualis*, е. При цьому, прикметник *sublingualis*, е поєднується з усіма іменниками, окрім іменників “кістка” та “нерв” (*glandula sublingualis* – під’язикова залоза); прикметник *hyoideus*, а, um вживається на позначення кістки: *os hyoideum* – під’язикова кістка. Прикметник *hypoglossus*, а, um зустрічаємо в термінах: *musculus hypoglossus* – під’язиковий м’яз, *nervus hypoglossus* – під’язиковий нерв.

Термін “поперечний” в анатомічній термінології можна перекладати як *transversus*, а, um; *transversalis*, е; та *transversarius*, а, um. Прикметник *transversalis*, е сполучається з іменниками зі значенням “площина” (*planum transversale* – поперечна площина), “фасція живота” (*fascia transversalis* – поперечна фасція (живота), “гребінь зуба” (*crista transversalis* – поперечний гребінь (зуба). Прикметник *transversarius*, а, um зустрічаємо в поєднанні з іменником “отвір”: *foramen transversarium* – поперечний отвір (шийних хребців) в інших випадках використовується прикметник *transversus*, а, um: *processus transversus* – поперечний відросток (хребця); *musculus transversus abdominis* – поперечний м’яз живота; *arcus transversus* – поперечна дуга [1, с. 37].

Прикметник “решітчастий” в анатомічній термінології перекладається двома термінами: *cribrosus*, а, um та *ethmoidalis*, е. Перший прикметник вживається з іменниками “пластинка” (*lamina cribrosa* – решітчаста пластинка) та “ділянка” (*area cribrosa (renalis)* – решітчаста ділянка нирки). Другий прикметник сполучається з іншими іменниками: *infundibulum ethmoidale* – решітчаста лійка (носа); *processus ethmoidalis* – решітчастий відросток. Слід зазначити, що обидва прикметники можуть поєднуватись з іменником “отвір”: *foramina cribrosa* – решітчасті отвори та *foramen ethmoidale anterius* – передній решітчастий отвір, ці терміни є повними синонімами.

Прикметники *teres*, *etis* та *rotundus*, а, um у значенні “круглий” слід диференціювати: з назвами м’язів та зв’язок вживається *teres*, *etis* (*ligamentum teres hepatis* – кругла зв’язка печінки), з терміном “отвір” – *rotundus*, а, um (*foramen rotundum ossis sphenoidalis* – круглий отвір клиноподібної кістки).

Семантичний потенціал синонімічних прикметників, репрезентований в анатомічній термінології, реалізується, як правило, в межах певного контексту, що забезпечує точність та лаконічність завдяки даній контекстуальній обмеженості.

Список літератури

1. Смольська Л. Ю., Содомора П. А., Шегга Д. Г. Латинська мова та основи медичної термінології : підручник за ред. Л. Ю. Смольської. 4-те видання. Київ : Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Медицина”, 2019. 470 с.

2. Міжнародна анатомічна номенклатура. За ред. І. І. Бобрика, В. Г. Ковешнікова. Київ : “Здоров’я”, 2001. 327 с.

3. FIPAT. Terminologia Anatomica. 2nd ed. FIPAT.library.dal.ca. Federative International Programme for Anatomical Terminology, 2019. Режим доступу: <https://neuron.mefst.hr/docs/katedre/anatomija/medicina/Terminologia%20anatomica/Terminologia-Anatomica-2nd-Ed-2019.pdf>

УДК 796/799:336.5

Гоголь Т. В.

старша викладачка кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту
Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Способи і джерела фінансування спортивних організацій у нашій країні і за кордоном дуже різноманітні і неоднорідні. Фінансові ресурси на розвиток фізичної культури і спорту (ФКіС) виділяються державними органами, профспілковими організаціями, позабюджетними фондами та освітніми структурами. Крім того, кошти на ФКіС надходять по лінії міжнародних спортивних, благодійних, наукових та інших організацій, а також від окремих меценатів та спонсорів. Багато спортивних клубів і організацій здійснюють власну підприємницьку діяльність: видають газети, журнали, довідники, випускають спортивну символіку та сувеніри, продають права на телевізійну і радіотрансляцію змагань та інтерв'ю, здійснюють трансфери або купівлю-продаж спортсменів, виробляють інші види комерційної діяльності.

Значення ФКіС для економіки і суспільства надзвичайно велике. Тому державні органи в Україні та за кордоном активно сприяють розвитку професійного та аматорського спорту в своїх країнах і на міждержавному рівні. Державна підтримка ФКіС здійснюється за широким спектром напрямків. Зокрема, підтримка надається: на законодавчому рівні, шляхом створення сприятливих умов для функціонування і розвитку ФКіС; у вигляді прямого фінансування ФКіС (виділення коштів з бюджетів усіх рівнів на утримання управлінського апарату, науково-дослідні розробки в галузі ФКіС, на освіту з ФКіС, на утримання спортивних команд і т.д.); у вигляді непрямого фінансування (держава передбачає пільгове оподаткування та кредитування; часткове або повне звільнення від сплати митних зборів; наданням субсидій (грошових допомог і стипендій окремим спортсменам) та субвенцій (цільової допомоги спортивним організаціям під конкретні програми); у вигляді прямої участі у будівництві стадіонів, басейнів, спортивних та туристичних комплексів, які обслуговують великі змагання, також за рахунок місцевих бюджетів зміцнюється спортивна база міст, районів, будуються нові спортивні майданчики, ремонтуються вже існуючі спортивні об'єкти.

Державна здійснює фінансування по всіх перерахованих напрямках на основі спеціально розроблених перспективних планів. Плани розвитку ФКіС формуються на державному, обласному, районному, місцевому рівнях, а також на рівні окремих районів, ОТГ та спортивних організацій. Всі ці плани взаємопов'язані і узгоджуються один з одним, утворюючи цілісний єдиний план державного розвитку ФКіС з обґрунтуванням виділення певних грошових сум на заплановані заходи. Планування забезпечує цілеспрямований і узгоджений громадський вплив на розвиток ФКіС на основі єдиного плану з метою найбільш повного задоволення потреб суспільства і кожної окремої особистості у фізичному вдосконаленні.

За допомогою планування ФКіС вирішуються наступні завдання: 1) визначаються загальні напрямки і виділяються пріоритети розвитку ФКіС в країні у довгостроковій і короткостроковій перспективі; 2) підраховується чисельність апарату управління ФКіС; 3) підраховується кількість науково-дослідних організацій в галузі спорту, а також виробляються перспективні напрямки науково-технічного прогресу в сфері ФКіС;

4) встановлюються конкретні завдання з розвитку масового і професійного спорту; 5) підраховується оптимальна чисельність зайнятих у сфері ФКіС кадрів; 6) забезпечується комплексний розвиток всіх елементів єдиної системи ФКіС; 7) встановлюються орієнтири щодо подальшого підвищення рівня майстерності всіх учасників спортивних відносин.

На основі складених і затверджених урядовими органами планів розвитку ФКіС формуються бюджети відповідних рівнів за статтями витрат на спортивні заходи. Таким чином, податкові платежі від фізичних та юридичних осіб, державні та місцеві органи влади направляють на розвиток ФКіС в країні. Державний бюджет фінансує найбільш значущі для держави напрямки, – здійснює фінансування центрального апарату управління, вищі і середні спеціальні навчальні заклади фізичної культури, виділяє кошти на фундаментальні наукові дослідження.

Так, у 2024 році бюджетне фінансування галузі фізичної культури і спорту, порівняно з 2023 роком, збільшилося на 3,8 млрд грн. і складає – 7,512 млрд. грн. Найбільшими статтями видатків на 2024 рік є: 1) розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту (4 млрд. 255,7 млн. грн.); 2) підготовка та участь у Параолімпійських та Дефлімпійських іграх (988,8 млн. грн.); 3) розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивну реабілітацію (988,8 млн. грн.); 4) підготовка та участь у літніх Олімпійських іграх-2024 та зимових Юнацьких Олімпійських іграх-2024 (777,4 млн. грн.); 5) наукова і науково-технічна діяльність у сфері розвитку ФКіС (10,5 млн. грн.); 6) фінансова підтримка громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування (76,9 млн. грн.); 7) розвиток спортивної медицини (42,7 млн. грн.); 8) на заходи по проекту “Активні парки – локації здорової України” (54 млн. грн.); 9) забезпечення діяльності апарату Міністерства молоді і спорту (115,1 млн. грн.) [1].

Отже, здійснюючи бюджетне фінансування ФКіС, держава прагне до всебічного розвитку людини, поширенню здорового способу життя, формуванню умов для занять будь-якими видами спорту, організації професійно-прикладної підготовки, профілактиці захворювань, альтернативі шкідливих звичок та правопорушень. Розвиваючи національний спорт, в тому числі і спорт вищих досягнень, держава цілеспрямовано формує почуття патріотизму і гордості за свою країну.

Список літератури

1. Проект державного бюджету на 2024 рік: на спорт закладено вдвічі більше грошей, ніж в 2023-му. *Suspilne media*. веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/sport/573739-proekt-derzavnogo-budzetu-na-2024-rik-na-sport-zakladeno-vdvici-bilse-grosej-niz-v-223-mu/> (дата звернення 03.02.2024).

Коляденко С. А.

викладач кафедри фізичного виховання,
Національний університет харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Збереження та зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя підростаючого та молодого покоління є першочерговим завданням. Адже, міцне здоров'я і висока здатність адаптації до факторів навколишнього середовища – це одна з найбільш важливих умов формування особистісних якостей людини. Вагоме місце у формуванні здорового способу життя людини, зокрема і студентської молоді, займає здорове харчування. Це

збалансоване споживання білків, вуглеводів, жирів, вітамінів і мікроелементів з урахуванням добової фізіологічної потреби людини у харчових і біоактивних речовинах. Харчування – складний процес надходження, перетравлювання, всмоктування і засвоєння в організмі харчових речовин, які необхідні для відновлення його енергетичних витрат, забезпечення процесів побудови та відтворення клітин тіла, регуляції функцій організму. Навчальне перевантаження, байдуже ставлення до свого здоров'я, відсутність гарних умов життя та доброякісних продуктів, постійні порушення здорового способу життя і режиму харчування, а інколи нестача коштів та інші чинники – усе це у комплексі завдає великої шкоди здоров'ю студентської молоді [2, с. 398–402]. Як наслідок негативних тенденцій у харчуванні, - стають захворювання шлунково-кишкового тракту, ожиріння, алергічні та інші захворювання, які виникають у молодому віці [1, с. 8]. Здоров'я молодої людини, опірність до несприятливих умов зовнішнього середовища, розумова та фізична працездатність, ефективність навчання, значною мірою залежать від того, наскільки правильно вона харчується. Їжа є важливою складовою для організму, насамперед як фактор попередження та лікування багатьох захворювань. Роль компонентів їжі не обмежується лише їхнім значенням як основних джерел пластичних та енергетичних ресурсів організму. З їжею організм також отримує речовини, які сприяють утворенню гормонів та ферментів – біологічних регуляторів обміну речовин у тканинах. Компоненти їжі - амінокислоти, вітаміни сприяють створенню захисного ефекту від несприятливих чинників під час забезпечення життєдіяльності молодого організму, росту та його розвитку, а також відіграють важливу роль у відновлювальних процесах та реабілітації. Тому, дуже важливо, щоб насамперед надходження і витрати між компонентами їжі (вуглеводами, білками та жирами) були правильно збалансовані. Саме, раціональне збалансоване харчування - це фізіологічно повноцінне харчування людини з урахуванням її статі, віку, характеру праці, кліматичних умов, індивідуальних особливостей та фізичної активності. Своєчасне постачання організму поживними речовинами – білками, жирами, вуглеводами, вітамінами, макро- та мікроелементами, які людина повинна отримувати в оптимальній для організму кількості та в певних співвідношеннях, - забезпечує нормальне функціонування усіх систем та органів. Харчовий раціон молодої людини повинен враховувати особливості життєдіяльності її організму [1, с. 10–11]. А саме, підвищений рівень обміну речовин, великі емоційні навантаження (періоди екзаменів, сесій, великий обсяг різноманітної інформації), напруження зорового апарату (робота за комп'ютером, виконання об'ємних письмових завдань, лабораторних робіт), період статевого дозрівання, заняття спортом, бажання подібатися, підвищену увагу до власної зовнішності та сприйняття себе як особистості. Тому, збалансоване, раціональне харчування, дотримання режиму харчування дуже важливе для нормальної життєдіяльності молодого організму та підтримання високого рівня фізичної та розумової активності, адже від характеру харчування залежить обмін речовин, функція та структура тканин і органів, опірність організму до впливу несприятливих чинників зовнішнього середовища, дії мікробів, вірусів, токсичних речовин. Також, велике значення має правильне харчування до і після фізичних навантажень. Воно є не менш важливим, ніж самі фізичні навантаження, адже харчування забезпечує прискорення відновлювальних процесів після тренування і високу працездатність на заняттях під час яких витрачається багато енергії. Успіх спалювання жирів, поліпшення обміну речовин або позитивні зміни у структурі м'язів під час фізичних вправ багато в чому залежить від того, чим і коли людина харчувалася до і після тренування.

Отже, здорове харчування - це не тільки гарне самопочуття, попередження та лікування багатьох недуг, міцна нервова система і нормалізація ваги тіла, а в першу чергу, це любов та повага до себе, прагнення до здорового і тривалого життя.

Список літератури

1. Значення раціонального харчування для підтримки здоров'я молоді / О. В. Кузьмінська, М. С. Червона. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соціальних досліджень, 2004. – Кн. 4. – 128 с.

2. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : Навчальний посібник / С.І. Присяжнюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 504 с.

УДК 796.378

Топчієва Г. О.

старший викладач кафедри фізичного виховання,
Національного університету харчових технологій

Долиніна М. М.

старший викладач кафедри фізичного виховання,
Національного університету харчових технологій

РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

*“Здоров'я – не все, але без здоров'я – нічого”
Сократ [2, с. 3].*

“Мати гарне здоров'я – це мати почуття найвищого блаженства”, що дозволяє людині говорити із задоволенням: “Я почуваю себе чудово! Я живу чудово!” – писав творець однієї з популярних сьогодні систем оздоровлення П. Брегг. Відомо, що основна мета життя – щастя. Здорова людина любить життя. Вона рідко буває нещасливою [2, с. 5].

Здоров'я людини відзеркалює рівень життя та потенційний добробут держави, безпосередньо впливає на продуктивність праці, економіку, обороноздатність, моральний клімат у суспільстві, настрої людей. Рівень здоров'я залежить, у свою чергу, від соціально-економічних та гігієно-екологічних умов, харчування, відпочинку, умов життя, рівня культури, освіти, стану охорони здоров'я та медичної науки та у багато чому – від ступеню рухової активності людини [1, с. 11].

Раціональне харчування (від лат. Rationalis – розумний) – це фізіологічне повноцінне харчування, що забезпечує потреби організму людини в енергії та й основних поживних речовинах у найбільш сприятливому їх співвідношенні та з урахуванням віку, статі, характеру праці, кліматичних умов тощо. Це – могутній засіб оздоровлення населення, попередження та зниження захворюваності, підвищення працездатності, збільшення тривалості життя людини.

Основними вимогами до раціонального харчування є його повноцінність, різноманітність і помірність. Для здоров'я людини надзвичайно важливе значення має своєчасне, систематичне надходження в організм харчових речовин: білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів, джерелами яких є їжа. Харчовий раціон необхідно складати так, щоб його енергетична цінність покривала енергетичні витрати організму. Згідно з теорією збалансованого харчування для нормальної життєдіяльності організму та засвоєння їжі необхідне забезпечення постачання його всіма поживними речовинами в оптимальному співвідношенні. Особливе значення надається збалансованості незамінних складових частин їжі. До них належать 8–10 незамінних амінокислот білків, ненасичені жирні кислоти, жирів, усі вітаміни, більшість мінеральних речовин. До числа незамінних компонентів у збалансованому харчуванні входять 60–70 речовин. Збалансоване харчування передбачає чітку відповідність між енергією, що надходить із їжею, та енерговитратами організму. Постійне перевищення енергетичної цінності їжі тільки на 837 кДж (200 ккал) за рік збільшує масу тіла на 3,6–7,2 кг [3, с. 52].

Постійне дотримання раціонального харчування та заняття фізичною культурою може гарантувати людині будь-якого віку, гарне самопочуття та хороший стан здоров'я.

Список літератури

1. Верблюдов І.Б., Лоза Т.О., Чередніченко С.В. Організація і методика оздоровчої фізичної культури. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів фізичної культури. – Суми: Ред.-видавнич. відділ СумДПУ, 2011. – 275 с.
2. Грущенко С. І. Фізкультура як спосіб життя: здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі : реком. бібліограф. покажч. / ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Наук. біб-ка; Харків : ХНПУ, 2016. 46 с.
3. Мордвінова І. В., Ольховик А. В. Науки про здоров'я : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 95 с.

Filina V.

Adiutantka państwowego
Uniwersytetu im. Iwana Franka w Żytomierzu

KSZTAŁTOWANIE MOTYWACJI DZIECI W WIEKU SZKOLNYM DO AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ ZA POMOCĄ ZAŁĘC Z JUDO

Abstrakt. W artykule omówiono przyczyny niskiej aktywności fizycznej uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Przedstawiono główne kierunki działań edukacyjnych, formy i środki, które przyczyniają się do podniesienia poziomu motywacji uczniów szkół ponadgimnazjalnych do uprawiania kultury fizycznej i sportu.

Słowa kluczowe: uczniowie, judo, aktywność fizyczna, zdrowie, motywacja.

Znaczenie badania. Kultura fizyczna i aktywność sportowa uczniów szkół ponadgimnazjalnych są ważne, ponieważ przyczyniają się do promocji zdrowia, harmonijnego rozwoju organizmu dziecka, kształtowania umiejętności zdrowego stylu życia, poprawy aktywności ruchowej oraz zapewniają przygotowanie psycho-emocjonalne i fizyczne do samodzielnego życia w środowisku społecznym [4]. W związku z pandemią w 2020 roku sytuacja epidemiologiczna wpłynęła na aktywny tryb życia młodzieży szkolnej. Wszak ograniczona aktywność fizyczna, brak aktywności fizycznej u uczniów powoduje pogorszenie stanu zdrowia [3].

Zainteresowanie i motywacja związane z wiekiem przesuwają się w kierunku życia wirtualnego, w którym uczniowie wyrzucają niewykorzystane emocjonalne doświadczenia zwycięstw i porażek [1].

Zajęcia judo służą jako środek do kształcenia zdolności motorycznych i cech fizycznych; Pomagają nabrać pewności siebie, a także przyczyniają się do kształtowania motywacyjnego nastawienia uczniów do kultury fizycznej i działań zdrowotnych [1].

Wiadomo, że judo jest jednym z najskuteczniejszych i najtańszych środków wychowania fizycznego młodzieży, ponieważ podczas zajęć zapaśniczych dzieci w wieku szkolnym rozwijają i doskonalą takie cechy fizyczne jak szybkość, wytrzymałość, siła, gibkość, szybkość i zdolności siłowe. Tak więc judo w Japonii jest integralną częścią wychowania fizycznego w placówkach oświatowych, mającą na celu poprawę zdrowia, rozwój oraz poprawę cech i zdolności fizycznych, a głównym zadaniem wychowania fizycznego jest nauczanie systemu poprawy zdrowia za pomocą sztuk walki oraz zwiększanie zainteresowania ćwiczeniami fizycznymi [1].

Jednym z priorytetowych obszarów polityki społecznej dla rozwoju naszego społeczeństwa jest zdrowie młodego pokolenia. W literaturze fachowej problematyka konwersji technologii treningu sportowego w judo na rzecz modernizacji systemu wychowania fizycznego w szkołach ponadgimnazjalnych prezentowana jest jedynie w aspekcie teoretycznym i metodycznym [2], a

znane próby wykorzystania sportowego komponentu zapasów w wychowaniu fizycznym młodzieży szkolnej nie znalazły adekwatnych rozwiązań organizacyjnych i metodycznych [1, 3, 4].

Celem pracy jest uzasadnienie skuteczności stosowania kompleksu form i środków judo, które przyczynią się do kształtowania motywacji uczniów 16 – 17 lat do aktywności fizycznej.

Wyniki badań. W celu zwiększenia motywacji do aktywności fizycznej u uczniów 16 – 17 lat, a także uzupełnienia wiedzy w tym kierunku, zajęcia pozalekcyjne obejmowały:

- 1) spotkanie uczniów z pracownikiem służby zdrowia na temat zdrowego stylu życia;
- 2) uczęszczanie uczniów do sekcji sportowych judo;
- 3) wycieczka do Młodzieżowej Szkoły Sportowej nr 2 miasta Żytomierza;
- 4) samodzielna aktywność fizyczna (poranna gimnastyka higieniczna, spacer i zajęcia na świeżym powietrzu z rodzicami w weekendy).

Finałem były spotkania z Serhijem Sydorenko, brązowym medalistą XIII Letnich Igrzysk Paraolimpijskich w 2008 roku w judo.

O tym, że prace badawcze i eksperymentalne wpłynęły na predyspozycje motywacyjne uczniów do wychowania fizycznego i sportu, świadczy również fakt, że po wycieczce do Młodzieżowej Szkoły Sportowej № 2 miasta Żytomierz, spotkania z brązowym medalistą Igrzysk Paraolimpijskich 2008 w judo Serhijem Sydorenko; Mistrz Świata w Judo 2021 – Luka Netiaga, uczniowie zapisywali się do różnych sekcji sportowych, w tym większości w judo. Tak więc, jeśli podczas wstępnej ankiety okazało się, że tylko 28,5% uczniów zajmowało się wychowaniem fizycznym i sportem poza szkołą, to po zakończeniu eksperymentu ich liczba wzrosła do 67,4%.

Ważne jest, że zmienił się stosunek uczniów do lekcji wychowania fizycznego i zdrowia: 20,5% uczniów umieściło ją na pierwszym miejscu (we wstępnej ankiecie), a po drugiej ankiecie 37,8% dzieci wskazało ją jako swój ulubiony przedmiot. 54,3% badanych zaczęło regularnie uczęszczać na zajęcia sportowe judo. Wychowanie fizyczne i lekcje zdrowia stały się interesujące dla 88,2% i jest to znacząca dynamika, w porównaniu z 28,5% respondentów, którzy odpowiedzieli pozytywnie na odpowiednie pytanie na początku eksperymentu.

Wnioski. Zaproponowane formy zajęć pozalekcyjnych w oparciu o kulturę fizyczną i orientację sportową oraz motywację do aktywności fizycznej pozwoliły stworzyć dogodne warunki do rozwoju i doskonalenia nie tylko cech i zdolności fizycznych, ale także zasad fairplay uczniów klas 10-11, aby ukształtować potrzebę regularnych treningów judo i zajęć wychowania fizycznego.

Literatura

1. Griban Grygoriy, Prontenko Kostiantyn, Zhamardiy Valery, Tkachenko Pavlo, Kruk Mykola, Kostyuk Yuliya, Zhukovskiy Yevgenii. Professional stages of a physical education teacher as determined using fitness technologies. *Journal of Physical Education and Sport*® (JPES), 18(2), Art 82, 2018. P. 565 – 569.

2. Grygoriy Griban, Kostiantyn Prontenko, Yuliya Kostyuk, Pavlo Tkachenko, Tetiana Yavorska, Yevgenii Zzhukovskiy, Victor Shaverskiy. Formation of middle school pupil movements using basketball *Journal of Physical Education and Sport*® (JPES), 18(1), Art 41, 2018. P. 304 – 309.

3. Prysiazhniuk Stanislav, Tolubko Volodymyr, Oleniev Dmytro, Parczevskyy Yuriy, Prontenko Kostiantyn, Griban Grygoriy, Zhyrnov Oleksandr. The influence of physical activities on biological age parameters of the first-year female students from the special medical department. *Journal of Physical Education and Sport*® (JPES), 18(2), Art 81, 2018. P. 561 – 564.

4. Valerii Plisko, Tetiana Doroshenko, Antonina Minenok, Anita Sikura, Valentin Oleshko, Grygoriy Griban, Kostiantyn Prontenko, Valentin Bondarenko. Informational indicators of functional capacities of the body for teaching cadets from higher military educational institutions power types of sports *Journal of Physical Education and Sport*® (JPES), 18 Supplement issue 2, Art 156, 2018. P. 1050 – 1054.

УДК 159.923.

Гаврилюк І. І.

магістрант спеціальності “Психологія”

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Спринська З. В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЛЮДИНИ, ЯКА ПЕРЕЖИВАЄ ВТРАТУ

За своєю природою, людина проходить свій земний шлях тривалістю в життя – від народження і до смерті. При народженні дитина переживає втрату єдності, фізично відділяючись від мами, з часом переживає втрату дитинства, друзів, близьких, коханих. Так досвід горювання стає з часом частиною нашого буття.

Актуальність даної роботи полягає в тому, щоб підсвітити важливість індивідуального підходу до процесу горювання, в наданні підтримки клієнтові в пережиті втрати, адаптації до нових умов життя, і надбанні нових сенсів.

Побуває думка, що втрата має стосунок лише до смерті людини. Втрата – це доволі широке поняття. Сюди можемо віднести ситуації різкої зміни способу життя у зв'язку з втратою чогось значущого. То ж процес горювання може також супроводжувати:

- втрата рідних та близьких
- соціальні втрати (наприклад, втрата людиною робочого місця чи участі в навчальному процесі, переживання розлучення чи розлуки);
- психічні й фізичні (наприклад, втрата певних навичок та функцій організму, наприклад через інвалідність; втрата молодості, здоров'я);
- духовні (втрата віри, розчарування в усталених концепціях, втрата сенсів, мрій про спільне майбутнє з близькою людиною);
- матеріальні (наприклад, втрата будинку, майна);
- психологічні втрати (втрата ідентичності, почуття безпеки, батьківщини) [2, 32].

Одночасно людина може зіткнутися з різними видами втрат, на що важливо зважати в консультуванні.

Проживання втрати людиною є невіддільним від психологічних переживань, а коли це є втрата близької людини, то такі події є надзвичайно складними, тому в своїй роботі я акцентуватиму на особливостях психологічного супроводу людей, які переживають горе як реакцію на смерть.

Процес скорботи є індивідуальним, як і неповторними є стосунки, які ми вибудовуємо з близькими та коханими людьми. У більшості людей спостерігаються подібні прояви в емоціях та поведінці упродовж 6-12 місяців з моменту втрати. Так проявляється нормальний перебіг горювання, який називають ще інтегрованим, неускладненим [4, 18-19]. Якщо ж особливістю скорботи є важке і болісне переживання втрати, і його інтенсивність не зменшується з тривалим часом, то така ситуація потребує супроводу та підтримки спеціаліста.

Шлях скорботи може бути болючим та нестерпним для людини, і є свідченням того, що не стало для неї когось дуже цінного та дорогого серцю в цьому житті. А вихід із скорботи – це про відбудову стосунку, але вже в іншому його прояві [1, 70]. Бо кожна втрата – це шлях трансформації почуттів та емоцій, де любов до померлої особи переходить в біль, а в процесі горювання знову трансформується в любов.

Професійне завдання психолога, який працює з цим запитом, полягає в тому, щоб допомогти клієнту пережити втрату, підтримати в проходженні стадій горювання, і допомогти трансформувати цей стосунок, а не в тому, щоб приглушити силу душевного переживання.

Горювання має місце бути стільки, скільки людина потребує, але на цьому шляху ніхто не повинен залишатися один.

Список літератури

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях: навч. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
3. Volkan V., Zintl E. Life After Loss: The Lessons of Grief. London: Routledge, 2018. 173 p.
4. Worden W. J. Grief counseling and grief therapy. A handbook for the mental health practitioner. New York: Springer Publishing Company, 2018. 352p.

УДК 159.98

Когут О. О.

д. п. н., доцент,
доцент кафедри загальної та вікової психології
Криворізький державний педагогічний університет

Луцицька О. О.

студентка психолого-педагогічного факультету
другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 Психологія
1 курс, група ЗППм-23 заочної форми навчання
Криворізький державний педагогічний університет

ПОНЯТТЯ “СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ” У ПРАЦЯХ ВІДОМИХ ВЧЕНИХ

Розпочинаючи теоретико-методологічний аналіз дослідження теми “спрямованість особистості”, слід зазначити про тісний зв'язок поняття “спрямованість” та “особистість”. Соціокультурне середовище є джерелом, що створює умови, є рушійною силою для розвитку особистості. Історично склалося, що рушійні чинники спрямованості особистості психологи вбачають по-різному.

Поняття “особистість” в науці не має загально визнаного визначення, що також слід сказати й про спрямованість особистості. Різномаїття структурних компонентів спрямованості особистості свідчить також про те, що однозначного погляду у науковців також не сформувалося. Внаслідок чого можна свідчити про те, що спрямованість особистості це складний феномен, який характеризує її як соціо-культурну істоту зі стійко вираженими цінностями, усвідомленими потребами, зі складною ієрархією інтересів, які створюють ядро особистості та визначають мотиви її поведінки у соціокультурній сфері.

Якщо особистість – це людина в системі таких психологічних характеристик, які соціально обумовлені, виявляються у суспільних відносинах, є стійкими і визначають моральні вчинки людини, то спрямованість особистості це надбудована протягом життя система її світогляду. Вона відображає власну модель поведінки особистості у соціокультурному просторі, яка робить її структуру цілісною, тобто є тією клейковиною, яка сприяє гармонійній взаємодії всіх якостей, властивостей, способів діяльності. Спрямованість особистості опирається на рушійні сили людини та вказує напрям її руху в соціальному просторі. Виділимо напрями, які зазначено в історично створених концепціях та теоріях відомих психологів.

Спрямованість особистості як звільнення від конфлікту в психодинамічній теорії З. Фрейда прямо не позначається, але в ній йдеться про рушійні, мотивуючі сили людини такі, як спрямованість до звільнення від напруження, яке виникає в процесі боротьби між непримиренними силами свідомого і несвідомого, розуму та інстинктів, які змагаються за контроль над поведінкою. Спрямованість особистості на самореалізацію та досягнення цілісності в трансперсональній концепції К.Г.Юнга забезпечують підсвідомі структури психіки, які вміщують креативне Я, і підсвідоме виступає в якості структури, яка сприяє цілісності (непротиречивості) мотивів особистості.

Спрямованість особистості як цілеспрямованість та досягнення повноцінності в індивідуальній психології А. Адлера: мотиваційним джерелом є потяг до спільності з іншими, що стимулює соціальні контакти і орієнтацію на інших людей. Спрямованість особистості до реального “Я” в соціокультурній теорії К. Хорні виражене бажанням подолати невротичну тривожність, пов’язану з деструктивними батьківськими стосунками. Спрямованість особистості на духовний розвиток у гуманістичному психоаналізі Е. Фрома представлена мотивуючими силами розвитку людини у системі соціальних відносин, такими як відчуження і любов. Духовному типу особистості притаманно керуватися у своїх мотивах почуттям любові до інших, до себе. І саме любов породжує такі типи екзистенційних мотивів, які зцілюють людину від почуття відчуженості, невротичності: самозростання над собою, встановлення зв’язків з іншими через любов, почуття укорінення та стабільності світу, формування адекватної самоідентичності, системного погляду на дійсність.

Спрямованість особистості до ефективної самоорганізації життєдіяльності. Як люди сприймають, осмислюють й організують свій досвід, оцінюють його та користуються ним досліджують когнітивні психологи. Модель особистості, яку пропонував Дж. Келлі у своїй теорії особистісних конструктів, презентує людину як мислителя. На його думку, людина пізнає світ, створює власну концепцію життя, відповідно якої живе та діє. Людина цим самим створює власну модель світу, нею керується у своїй поведінці, цим сами створюючи власну долю. Когнітивний напрям сучасної психології представлений працями Арона Бека. Вагомий внесок в когнітивно-поведінкову психотерапію (надалі КПТ) здійснила Львівська школа КПТ. Головною схемою, на яку опираються сучасні когнітивісти є наступна: думка впливає на емоції, емоції – на поведінку. Дана схема нагадує переконання відомого філософа Рене Декарта часів епохи сцієнтизму: “Мислю, отже існую”. Тож, мислення та раціональний спосіб організації життя, методи КПТ допомагають людині скеровувати мотиви поведінки у важливому для неї руслі.

Спрямованість особистості до самовдосконалення. Аналізуючи роботи представників гуманістичного напрямку, А. Маслоу, К. Роджерса та В. Франкла, слід зазначити, що вони приділяли увагу дослідженню таких рушійних сил людини, які спонукали її до самовдосконалення.

З огляду на вищеозначене, слід зробити висновок про те, що спрямованість особистості – це певний напрям руху людини у суспільстві. При цьому людина опирається на певні потреби, мотиви, комплекси, інстинкти, які створюють внутрішнє напруження, від якого хочеться позбутися, або людина керується свідомо метою, гуманістичними цінностями, мотивуючими ідеальними образами, яких прагне досягнути. У психології вже відомо, що є мотиви спрямовані на уникнення невдачі та на досягнення успіху. Вперше на мотиви досягнення і уникнення невдачі звернув увагу Г. Мюррей. Згідно Мюррею, під впливом мотиву досягнення успіху людина прагне до вирішення важких завдань, до максимальної самостійності, до відповідності високим стандартам, до підвищення самоповаги за допомогою реалізації свого потенціалу. Мотив уникнення невдачі виражається в прагненні уникнути принижень, заздалегідь вийти з ситуацій, що можуть призвести до образ, насміхань

або демонстрації байдужості, у відмові від активних дій через страх перед невдачею. Мотив уникнення невдачі являє собою негативний аспект мотиву досягнення успіху.

Тож, ми будемо розглядати спрямованість особистості, як рушійну силу, яка створює мотиваційне ядро особистості, визначає її соціальне обличчя, успішність у діяльності, сприяє формуванню цілісності та стилю діяльності, відображає напрям руху у житті та професії. Людина, яка керується незрілими мотивами, неусвідомленими потребами, фальшивими цілями, комплексами, має обличчя невротичної особистості, яка уникає невдач. Людина, яка керується усвідомленими інтересами, має зрозумілі цілі, керується почуттям любові до себе та до інших, має системне уявлення про світ, з чіткими переконливими поглядами на життя, має чіткий образ власної самоідентичності, відчуває стабільність світу, має цілісне соціальне обличчя психічно зрілої та здорової особистості, спрямована на досягнення успіху. Якщо на початку свого життя людина має підстави до формування невротичної особистості, то в процесі здобуття важливих життєвих орієнтирів, вона має можливість трансформувати власні структури особистості й перетворити на більш зрілі та здорові. В цьому й полягає сенс, значення та актуальність дослідження проблеми спрямованості особистості.

Список літератури

1. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. К. : ДП “Інформ.-аналіт. Агенство”, 2012. 200 с.

2. Психологія стресостійкості студентської молоді: монографія. Л. А. Афанасенко, Л. М. Омельченко, І. А. Мартинюк, А. В. Шамне, В. Шмаргун, С. Яшник. К. : Видавничий центр НУБіП України, 2018. 218 с.

3. Столярчук О. А., Сергеєнкова О. П. (2019) Гармонізація становлення особистості майбутнього фахівця. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки (4). С. 131-137.

УДК 159.9.072.43

Массанов А. В.

д. п. н., професор, професор кафедри теорії та
методики практичної психології,
Університет Ушинського

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ ОСОБИСТОСТІ

Однією з умов ефективної діяльності та спілкування особистості є належний рівень її психологічних бар'єрів. Неоптимальним вважається або занадто низький рівень цих бар'єрів, або їх надмірне вираженість. Під психологічними бар'єрами ми розуміємо психічний стан особистості, який перешкоджає виконанню її бажаних дій. Ці бар'єри можуть бути переважно мотиваційними, емоційними, когнітивними або вольовими.

Оцінка рівня вираженості психологічних бар'єрів особистості може бути корисною як при визначенні її професійної придатності для конкретної роботи, так і для розробки програм виховання та самовдосконалення. Ми пропонуємо використовувати “Тест-опитувальник для оцінки рівня вираженості психологічних бар'єрів особистості” авторства Массанова А.В. Цей тест-опитувальник може бути застосований як індивідуально, так і у формі групового опитування для осіб віком 15 років і старше.

Тест-опитувальник включає наступне: інструкцію для учасників дослідження, список можливих психологічних бар'єрів, шкалу оцінки вираженості цих бар'єрів, метод обробки та інтерпретації результатів.

Учасники відповідають на питання, враховуючи ретроспективну оцінку, наскільки часто вони зазнавали тих чи інших психологічних бар'єрів у минулому, коли перебували в ситуаціях, аналогічних до означеної в тест-опитувальнику.

Для оцінки вираженості бар'єрів учасникам пропонується використовувати таку шкалу: 1 бал – ніколи, 2 бали – майже ніколи, 3 бали – часто, 4 бали – майже завжди.

Учасникам надається така інструкція: “Ознайомтеся з перерахованими психологічними бар'єрами і присвойте кожному бал залежно від того, як часто ви переживали цей бар'єр під час професійного самовизначення”.*

* – експериментатор може запропонувати досліджуванім іншу ситуацію в якій проявляються психологічні бар'єри. Наприклад, під час: прийняття відповідальних рішень; військового стану; неформального спілкування; публічного виступу; дій пов'язаних з ризиком для здоров'я тощо.

Перелік психологічних бар'єрів, поданих у тест-опитувальнику, виглядає наступним чином.

1. Недостатня зацікавленість (тут і далі) цією ситуацією.
2. Невизначеність щодо своїх інтересів.
3. Невпевненість у собі.
4. Стан невизначеності через незнання власних можливостей.
5. Сплутаність через нестачу потрібної інформації.
6. Сумніви у успішному здійсненні планів.
7. Сумнів у правильності обраної поведінки.
8. Страх критики з боку однолітків та оточення стосовно зробленого вибору.
9. Страх піти проти думки батьків та оточення.
10. Побоювання не впоратися з випробуваннями.
11. Тривога щодо нездатності подолати труднощі.
12. Сильні переживання відповідальності.
13. Страх приймати самостійні рішення.
14. Побоювання виявити особисту ініціативу.
15. Страх допустити помилку.
16. Страх ризикувати.
17. Страх перед невизначеністю майбутнього.

Обробка результатів проводиться після тестування шляхом підсумовування отриманих балів. Отриманий підсумковий бал рівня вираженості психологічних бар'єрів може знаходитися у діапазоні від мінімальних 17 до максимальних 68 балів. Чим вище отриманий бал, тим більш виражений є рівень психологічних бар'єрів. При інтерпретації результатів використовуються наступні орієнтовні оцінки вираженості бар'єрів: до 26 балів – низький рівень; від 27 до 37 балів – помірний; 38 і більше балів – високий [1, 166 с.].

Високий рівень психологічних бар'єрів особистості свідчить про те, що особистість може зазнавати значної кількості перешкод або обмежень у своїй поведінці. Можливі часті сумніви у власних здібностях, страх перед прийняттям рішень, тривожність, страх ризикувати або непевненість у власних можливостях.

Дуже низький рівень психологічних бар'єрів особистості може вказувати на високу самовпевненість, низький рівень тривоги чи стресу в ситуаціях, що вимагають прийняття рішень або взяття на себе відповідальності. Така особистість може легко адаптуватися до нових ситуацій і виявляти гнучкість у вирішенні проблем. Однак, важливо також враховувати, що низький рівень психологічних бар'єрів може спричиняти відсутність відповідної обачності та розсудливості у вчинках і рішеннях.

Список літератури

1. Массанов А.В. Психологічні бар'єри в професійному самовизначенні особистості : монографія; Півден. наук. центр АПН України. О. : М. П. Черкасов, 2010. 371 с.

УДК 159.923.

Тарасевич Т. М.

магістрант спеціальності “Психологія”

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Спринська З. В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРИЙМАЮЧІЙ ГРОМАДІ

З 2014 року Україна потерпає від військової агресії сусідньої російської федерації. Внаслідок чого частина територій була анексована, деякі регіони знаходяться в тимчасовій окупації й досі тривають бойові дії. Це змусило співвітчизників масово переміщатися в межах країни та закордон, шукаючи безпеки та захисту. Особливо великих масштабів цей процес набув після 24 лютого 2022 року.

За даними Міністерства соціальної політики України: “кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн осіб. З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території)” [4].

Люди, що перемістились в межах країни зіштовхуються з низкою чинників, які впливають на їх соціально-психологічну адаптацію в приймаючій громаді. Метою дослідження є виявлення цих факторів, що допоможе формуванню ефективних стратегій адаптації. Це сприятиме нівелюванню негативних чинників, з якими доводиться стикатися ВПО та приймаючій громаді; допоможе пришвидшити повноцінну інтеграцію новоприбулих мешканців та залучити їх до активної позиції в житті громади.

Проаналізувавши літературу з питання дослідження можна означити, що адаптація є багатокomпонентним процесом інтеграції людини в нове середовище. Деякі дослідники приділяють увагу зовнішнім факторам адаптації. У роботах О. Малиновської та С. Волошин проявами соціальної адаптації виступають багаторівневі процеси взаємодії людей під час активної навчальної діяльності, В. Юрчук описує це поняття як налагодження соціальних контактів у процесі комунікації соціоіндивідів у навколишньому середовищі, І. Калайков вбачає фундамент соціальної адаптації у трудовій діяльності, де саме у праці і є визначальна рушійна сила структурної реорганізації людини, що розширяє її адаптаційні можливості, С. Горбенко та В. Надрага проводять різницю між адаптацією як процесом, і адаптованістю людини як результатом цього процесу [1]. Проте, не слід забувати і про внутрішні адаптаційні фактори. Систему внутрішніх змін серед переселенців із втратою почуття “колишнього Я” деякі науковці ототожнюють з кризою ідентичності (Г. Солдатова, В. Хесле, Л. Щайгерова). А формування нової ідентичності полягає у переоцінці індивідом актуальних та важливих ідентичностей із їхнім наступним відбором [3].

Вимушено переміщені особи – це особи, що перемістились в межах кордонів України внаслідок дії негативних чинників військового, природного або техногенного характеру, що загрожувало здоров'ю, життю, честі та гідності людини. Соціально-психологічна адаптація – це процес інтеграції індивіда до умов нового середовища, що включає внутрішні (особистісно-вольова та емоційна сфери, рівень домагань, самооцінка, криза ідентичності) та зовнішні чинники (вибудовування нових соціальних зв'язків, самореалізація, активна участь у

житті громади, засвоєння культурних норм та традицій регіону; готовність громади прийняти переміщених осіб, ставлення до них, доступність медичних, освітніх та фінансових послуг).

Не слід забувати і про фактор стресу та травматизації, дія якого негативно позначається на фізичному та психічному здоров'ї особистості. Це може призвести до низки негативних наслідків: від порушення сну та підвищення рівня тривоги до депресії та шизоїдних розладів. Тому необхідно залучати кваліфіковану психологічну допомогу для нівелювання даних чинників та забезпечення ефективного процесу адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючій громаді.

Проблеми, з якими доводиться мати справу ВПО можна класифікувати за такими критеріями:

- фінансові (втрата доходу та матеріальних цінностей, пошук стабільної роботи, місце проживання);
- соціальні (соціальні гарантії, коло спілкування, друзі, мовне питання, упереджене ставлення місцевих мешканців, розділення сімей, доступ до освіти);
- психологічні (тривога за майбутнє та близьких, невизначеність, починати “все спочатку”, втрата, стрес, самоідентифікація в нових умовах, зміна статусу, необхідність формувати нові соціальні ролі);
- духовні (трансформація внутрішніх цінностей, відмінності релігійних конфесій, пошук нових сенсів).

Процес адаптації охоплює всі сфери життя людини та потребує акумуляції значних внутрішніх ресурсів як самої переміщеної особи, так і зовнішніх: приймаючої громади та держави в цілому (соціальна політика, законодавчі та виконавчі функції).

Успішність адаптації внутрішньо переміщених можна оцінити завдяки наступним факторам:

1. Середовище – фінансова стабільність, забезпечення житлових та побутових потреб, дозвілля, коло спілкування, підтримуюча політика громади та активна позиція ВПО у функціонуванні.

2. Особистісні якості – відповідальність за своє життя, гнучкість, індивідуальні типологічні особливості, особливості мотиваційної сфери, самооцінка, комунікативні компетенції, певні особистісні риси.

Отже, якщо більш детально розглядати ефективність соціально-психологічної адаптації, можна виокремити такі її складові.

Серед соціальних чинників домінують:

Підтримка спільноти виконує важливу функцію, яка полягає у зменшенні відчуття ізоляції та стимулюванні інтеграції нових членів громади. Важливо, щоб ВПО відчували підтримку та прийняття з боку нової спільноти або місцевого населення та були включені у життя громади.

Доступність послуг, таких як освіта, медична допомога та соціальна підтримка, є важливим аспектом адаптації ВПО.

Економічні можливості: Забезпечення можливостей для фінансового забезпечення та економічного зростання є ключовим аспектом успішної адаптації.

Психологічні чинники включають:

Психологічний стан: внутрішньо переміщені особи можуть переживати стрес та травми внаслідок втрати дому, розлуки з рідними та інших подібних факторів. Психологічна підтримка та психотерапія можуть допомогти їм впоратися з цими емоційними труднощами.

Ідентичність та самоусвідомлення: важливо підтримати ВПО в процесі трансформації та збереженні їхньої ідентичності та самоусвідомлення в нових умовах. Це може включати

знайомство з культурою звичаїв, традиціями, засвоєння норм приймаючої громади в активній та пасивних формах.

Емоційна підтримка: зміна середовища та дружніх стосунків може бути складною для ВПО. Важливо надати їм допомогу у налагодженні нових зв'язків, щоб вони могли відчувати себе підтриманими та в безпеці.

Духовна опора: криза втрати орієнтирів та опори в житті заважає ефективній інтеграції переміщених осіб. Духовний наставник, ресурсні місця або заняття, духовні практики допоможуть відновитись та знайти новий сенс життя.

Соціальні та психологічні чинники взаємодіють між собою і успішна адаптація ВПО, зазвичай, вимагає комплексного підходу, який враховує всі аспекти їхнього життя та досвіду переміщення.

Таким чином, проведений аналіз дав можливість виділити та класифікувати фактори впливу на успішну адаптацію внутрішньо переміщених осіб у приймаючій громаді. Цей процес включає багато аспектів і потребує згуртованої роботи не лише громади, але і безпосередньо самого переміщеного. Активна життєва позиція, цікавість до специфіки регіону, бажання брати участь у житті громади та бути корисним, а найголовніше усвідомити і взяти відповідальність за власне життя у свої руки є ефективною адаптаційною стратегією.

Список літератури

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції: наукова доповідь / за ред. О. М. Балакіревої. Київ, 2016. 140 с.

2. Рижаківа В. І. Психологічні особливості процесу адаптації вимушено переселених осіб до нового середовища проживання. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2022 року) / ред. кол.: Максименко С. Д. [та ін.]; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України [та ін.]. С. 124-127.

3. Солдатова О. С. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо-переміщених осіб. Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2017. С. 80-83.

4. Веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 16.02.2024)

УДК 159.944.4:355.11-055

Тесленко М. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Тесленко І. В.

аспірантка кафедри психології та особистісного розвитку
ДЗВО “Університет менеджменту освіти”

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ДРУЖИН УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Людей, які потребують психологічної допомоги, з кожним роком збільшується, ускладнюються проблеми, з якими звертаються особистості. Опитування, які провели українськими науковицями, було встановлено, що за відсутності своїх чоловіків, тягар відповідальності за сім'ю несуть дружини військових: вони змушені не тільки займатися

повсякденними виробничими та побутовими справами, а й приймати важливі рішення щодо дітей, батьків; відстоювати інтереси родини, звертаючись до органів державної влади та ін. [3]. Складна життєва ситуація, в яку потрапили жінки учасників бойових дій, стала випробуванням її фізичної і психологічної стійкості. Додаткове навантаження відбивається на психологічному стані: про емоційне виснаження висловились 83% опитаних, відсутність підтримки чоловіка, відчуття самотності переживали 61%. Тому питання резильєнтності питання особистісних є важливим для дружин учасників бойових дій.

Феномен резильєнтності визначається у психології як здатність зберігати здоровий рівень психологічного і фізичного функціонування під час несприятливих життєвих ситуацій, за якого особистість здатна адаптуватися до раптових стресогенних змін.

Резильєнтність включає в себе такі соціально-психологічні навички та вміння, як комунікабельність, доброзичливість, відкритість, здатність до рефлексії, ефективна та екологічна взаємодія з оточуючими людьми, емоційний інтелект, уміння організовувати власну діяльність, бажання постійно розвиватися [2].

Резильєнтність включає в себе такі соціально-психологічні навички та вміння, як комунікабельність, доброзичливість, відкритість, здатність до рефлексії, ефективна та екологічна взаємодія з оточуючими людьми, емоційний інтелект, уміння організовувати власну діяльність, бажання постійно розвиватися [4].

На наше переконання, емоційний інтелект допомагає максимально активізувати свої ресурси в разі кризової життєвої ситуації, налаштувати систему дружніх і відкритих взаємин з оточуючими людьми, уникнути згубного впливу стресу.

За даними пошукових досліджень (О. Лящ, О. Хуртенко і С. Марчук), до поняття “емоційний інтелект” належать такі явища, як емоційна стійкість, стрес-резистентність, нервово-психологічна стійкість, толерантність до невизначеності тощо [2].

Положення про стресозахисну функції емоційного інтелекту, а також про його роль в процесі соціально-психологічної адаптації сформували Н. В. Коврига, Е. Носенко та С. П. Деревянко.

Внаслідок узагальнення теоретичних та пошуково-емпіричних досліджень, присвячених проблемі емоційного інтелекту, було встановлено, що емоційний інтелект (EQ) розглядається як здатність особистості управляти власними емоціями та емоціями інших суб'єктів під час міжособистісної взаємодії. Це інтегративна властивість особистості, що полягає у таких здатностях, як: розпізнавати, відслідковувати та усвідомлювати власні емоції; сприймати, оцінювати та розуміти емоції інших; мотивувати самого себе та інших (попри труднощі, наполегливо йти до досягнення мети); стримувати імпульсивні дії, контролювати свій настрій [1].

Д. Маєр і П. Саловей стверджували, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту мають певні емоційні здібності та навички, пов'язані з регуляцією емоцій як власних так і чужих. Це означає, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту можуть точно сприймати певні емоції в собі та інших (наприклад, гнів або смуток) і регулювати емоції в собі та інших.

У загальному, можемо зауважити, що сформованість спроможності до ідентифікації емоційних станів виступає проявом психологічної зрілості, що є вагомим аспектом розвитку резильєнтності особистісної та усвідомленої саморегуляції [5].

Перспективами нашого подальшого дослідження є розробка та впровадження психоедукаційної програми для дружин учасників бойових дій, яка буде спрямована на збалансування емоційного стану жінок, вироблення навичок ефективної комунікації, формування у них емоційного інтелекту. Важливим елементом програми має стати розгляд принципів самодопомоги, пошук можливостей відновлення особистих ресурсів.

Список літератури

1. Боковець О.І. Емоційний інтелект як ресурс психічного здоров'я. Габітус. Психологія особистості. 2022. Випуск 37. С. 68–75
2. Лящ О.П., Хуртенко О.В., Марчук С.В. Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. Вісник Національного університету оборони України. Питання психології. 2023. №4 (74). С. 79–86.
3. Сорокіна О.А., Шинкарьова Л.В. Особистісні ресурси дружин учасників бойових дій у складних життєвих ситуаціях. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. Випуск 3. С. 56–62.
4. Bolton K. (2013). The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis. Kristin Whitehill Bolton. University of Texas at Arlington.
5. KORNIENKO I., ALEKSANDROVICH M., BARCHI B. Emotional intelligence in the structure of personality self-regulation. Scientific Journal “Psychology Travelogs”, 2023, Issue 3. С. 146–153.

УДК 373-056.2/3:37.015.3

Чопик Л. І.

к. пед. н., доцент кафедри психології
КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є екстремальною ситуацією. Така ситуація виходить за межі звичного способу життя дорослих і дітей. За час війни в Україні більше 70% дітей (в тому числі і з порушеннями розвитку) ховалися в укриттях. Близько 50% – розлучені із близькими родичами. Більше 30% дітей перебувало у зоні бойових дій, а майже 20% з них було вивезено під обстрілами.

Війна – це потужний негативний стресор, який у тій чи іншій мірі впливає на кожного і спектр можливих реакцій досить широкий (від слабких до важких). Це може бути страх або тривога, заціпеніння або апатія тощо.

Усвідомлюючи вирішальну роль батьків у впливі на емоційний стан дитини, стає зрозумілим, що психічне благополуччя дітей у значній мірі залежить від психічного стану їх батьків. Адже діти – дзеркало емоційних реакцій батьків.

Відомо, що стресуючі події (а війна саме до таких і відноситься) завжди спричиняють негативний вплив на психіку людини. Цей вплив у різних людей проявляється по різному. На реакцію особистості на стресуючі події, впливають різні чинники: стан здоров'я, тип характеру, культурні традиції, вік, ступінь тяжкості пережитої події, наявність сторонньої підтримки, попередній психотравматичний досвід тощо.

Такий психотравматичний досвід мають батьки дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Адже народження особливого малюка функціонально деформує сім'ю. Це відбувається внаслідок величезного психологічного навантаження, що провокує сімейні і особистісні проблеми.

Дослідженнями особливостей психоемоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями розвитку займалися Т. Вісковатова, А. Душка, О. Зерницький, І. Левченко, Ю. Мартинюк, Т. Скрипник, В. Ткачева та інші, особливостями психологічної допомоги сім'ям, що виховують дітей з порушеннями розвитку Д. Шульженко, Г. Кукуруза та інші. У батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку вони виділяють певні особистісні властивості. У емоційній сфері: прояви страху, сорому, зневіри, злості та почуття відкинутості; у поведінці: безпорадність, поява утриманських настроїв у відношенні до держави та соціуму, відкидання

дитини; для мислення характерним є зниження критичності, слабкість раціонального мислення, пошук “винних” у проблемі дитини [3].

Становище батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку можна охарактеризувати, як психологічну (внутрішню) і соціальну (зовнішню) безвихідь. В умовах тривалої війни ці проблеми посилюються і батьки дітей з порушеннями психофізичного розвитку почуваються стресованими дівчі.

Частина сімей з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку виїхали у більш безпечні регіони України або закордон. Більшість мам з такими дітьми залишилися у цих умовах без чоловіка, без дому, без звичного буденного укладу, без допомоги фахівців. Ті, хто залишився вдома не мають відчуття безпеки, спокою і твердої опори. У наслідок цих обставин і стресу, що вони провокують, у батьків порушується здатність пристосування до змінених умов життя [2].

Важливо розуміти, що страхи і переживання, пов'язані зі стресуючими подіями, часто погіршують стан здоров'я дітей з особливостями психофізичного розвитку, загострюють негативні прояви її порушення. Нестабільний психічний стан батьків також впливає на стан їх дітей.

Тому у період війни необхідно надавати постійну психологічну підтримку батькам, що виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, приділяючи постійну увагу стабілізації емоційного стану батьків [1]. Адже, як показує досвід, ті, хто вважає, що отримав достатню психосоціальну підтримку, краще справляються з труднощами, ніж ті, кому такої допомоги було недостатньо.

Психологічна підтримка – це заходи, що передбачають надання людині, яка відчуває страждання, загальнолюдської підтримки та практичної допомоги [3].

Першочерговим завданням надання психологічної підтримки батькам дітей з порушеннями розвитку є: ненав'язливе надання практичної підтримки, оцінка психологічних потреб і проблем, вміння вислухати не примушуючи говорити, вміння втішити і допомогти заспокоїтися, формування у батьків відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою і надії, зміцнення у них віри у можливість допомогти собі та своїй дитині. Подальша робота психолога з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку має бути орієнтована на підтримку їхньої емоційної стабільності.

Форми роботи практичного психолога з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку залежать від потреб батьків та від цілей роботи. Вони можуть бути різними: консультації, батьківські тренінги, спільні зустрічі, на яких обговорюються труднощі та визначаються шляхи їх вирішення, підтримка через онлайн-ресурси.

У результаті надання такої психологічної підтримки батькам дітей з порушеннями психофізичного розвитку очікується зменшення у них рівня тривожності, нервового напруження, страхів, розвиток емоційної стабільності, активізація позитивних змін у спілкуванні з дитиною та її вихованні, підвищення самооцінки та розвитку родинних цінностей, адаптація сім'ї до нових життєвих обставин тощо.

Список літератури

1. Калініна Т.С. Психологічна допомога батькам дітей з особливими освітніми потребами в умовах військових дій. – Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 3, 2022. – с. 103-107.

2. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами / О.В. Царькова та ін. – Мелітополь: Люкс, 2019. – 417 с.

3. Лавріненко Н. Психологічна характеристика особистості батьків, які мають дітей з особливостями психофізичного розвитку. URL: <http://dpsz2018.blogspot.com/2018/12/blog-post.html>

УДК 616.379-008.64-053.6:577.16+577.118

Волкова Ю. В.

к.б.н., завідувач лабораторії
гормонально-метаболических та імунологічних досліджень
ДУ “Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України”, Харків.

Сухова Л. Л.

к.іст.н., науковий співробітник
лабораторії гормонально-метаболических та імунологічних досліджень
ДУ “Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України”, Харків.

Нікітіна Л. Д.

к.м.н., с.н.с., с.н.с. відділення ендокринної патології та статевого дозрівання
ДУ “Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України”, Харків.

ОСОБЛИВОСТІ ВІТАМІННОГО СТАТУСУ ПІДЛІТКІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 1 ТИПУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПЕРІОДУ ЙОГО МАНІФЕСТАЦІЇ

Останнім часом набуває актуальності питання достатнього забезпечення вітамінами дітей та підлітків, зокрема із тяжкими хронічними захворюваннями. Пацієнти з інсулінозалежним цукровим діабетом (ЦД) відносяться до групи ризику щодо низького вітамінного статусу.

Мета роботи – дослідити особливості вітамінного забезпечення підлітків, хворих на ЦД 1 типу, в залежності від періоду маніфестації захворювання.

Обсяг і методи дослідження. Обстежено 143 пацієнта (75 хлопчиків і 68 дівчаток) з ЦД 1 типу у віці 10-17 років зі стажем захворювання понад 1 рік. В сироватці крові визначали рівень ретинолу, токоферолу, вітаміну D (25(OH)D₃).

Результати дослідження. Встановлено, що у підлітків з ЦД 1 типу всіх досліджуваних вікових груп середні значення 25(OH)D₃ не досягали оптимального рівня. Згідно останніх світових досліджень існують вагомі докази стосовно того, що адекватний статус вітаміну D у ранньому віці знижує ризик розвитку ЦД 1 типу [1]. Зазначається вплив низького рівня вітаміну D на розвиток даного захворювання у осіб молодого віку. Однак, згідно з даними сучасної літератури причинно-наслідковий зв'язок є непереконливим [2]. в результаті проведених досліджень у дівчат з початком хвороби у дитячому віці виявлено вищий рівень 25(OH)D₃ відносно хлопців ($p_u < 0,02$). Зі збільшенням періоду маніфестації у них зафіксовано поступове зниження вмісту 25(OH)D₃, найменша концентрація якого спостерігалась за умови маніфестації ЦД 1 типу у періоді раннього пубертату ($p_u < 0,05$). В результаті детального аналізу встановлено, що у 29,2 % дівчат з маніфестацією ЦД в препубертаті та 25 % – в ранньому пубертаті частіше реєстрували виражений дефіцит вітаміну D відносно дівчат з початком хвороби в дитячому віці ($y = 12,1 \%$; $p_\phi < 0,05$). У 75 % дівчат з маніфестацією ЦД у ранньому пубертаті частіше відмічали показникам помірного дефіциту 25(OH)D₃ ($p_\phi < 0,05$).

Слід відмітити тенденцію до зростання частоти зниженого рівня токоферолу серед дівчат з маніфестацією ЦД 1 типу у дитячому віці відносно пацієнток з початком хвороби в препубертаті ($p_\phi < 0,06$). Подібні зміни можуть бути пов'язані з початком статевого дозрівання та активацією резервів вітаміну E, необхідного для синтезу статевих гормонів.

Зі зростанням періоду маніфестації ЦД 1 типу у хлопців поступово знижувалась частота нормального рівня вітаміну A, натомість збільшувалась питома вага хлопців зі зниженими показниками вітаміну E ($p_\phi < 0,05$).

Встановлено, що серед хлопців виражений дефіцит вітаміну D частіше реєстрували за умови маніфестації ЦД 1 типу у дитячому віці та препубертаті відносно хлопців з початком хвороби в період раннього пубертату ($p < 0,05$).

Аналіз статевих відмінностей у обстежених підлітків дозволив встановити, що маніфестація ЦД 1 типу в ранньому пубертаті у більшості дівчаток (62,5 %) супроводжується наявністю нормальних показників вітаміну E, при цьому не зафіксовано жодного випадку низьких його значень, в той же час у більшості хлопців, навпаки, фіксували знижений рівень токоферолу (у 57,1 %) і лише у 7,1 % випадків реєстрували його показники в межах норми ($p < 0,01$). Аналогічну картину спостерігали у підлітків з маніфестацією ЦД у препубертаті: 56 % обстежених дівчат мали нормальний рівень вітаміну E на противагу 7,1 % у хлопців ($p < 0,01$), а понижені значення токоферолу виявлено лише у 4 % дівчат на відміну від хлопців (50 %; $p < 0,01$). У 50 % дівчат з маніфестацією захворювання в дитячому віці виявлено нормальні значення вітаміну E проти 27,3 % у хлопців ($p < 0,05$). Знижені показники токоферолу зафіксовано у 15,6 % дівчат, що вдвічі рідше порівняно з хлопцями (31,8 %; $p < 0,05$). Крім того, у хлопців частіше реєстрували виражений дефіцит вітаміну D (32,6 % проти 12,1 % у дівчат; $p < 0,02$).

Таким чином, зростання періоду маніфестації у дівчат супроводжується поступовим зниженням рівня вітаміну D, а у хлопців – частоти нормального рівня вітаміну A з найменшими показниками при маніфестації ЦД 1 типу в періоді раннього пубертату. Зі збільшенням періоду маніфестації захворювання у хлопців частіше відмічався знижений рівень вітаміну E. Аналіз статевих відмінностей серед підлітків дозволив встановити залежність між показниками вітамінного статусу та періодом маніфестації ЦД 1 типу, яка свідчить про напруження вітамінного статусу більшою мірою у хлопців. Найбільш значимі коливання концентрації стосуються вітамінів E, D і характерні для періоду маніфестації ЦД 1 типу в дитячому віці.

Список літератури

1. Vitamin D and beta cells in type 1 diabetes: a systematic review. J. Yu [et al.] *International Journal of Molecular Sciences*. 2022. Т. 23, № 22. С. 14434. doi: 10.3390/ijms232214434.
2. Урбанович А. М., Шикуча С. І. Вітамін D та цукровий діабет. *Міжнародний ендокринологічний журнал*. 2022. Т. 18. № 1. С. 78-83. doi: 10.22141/2224-0721.18.1.2022.1148.

УДК 612.6

Пилипчук С. І.

студентка 5 курсу медичного факультету
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького

Пилипчук І. С.

к. мед. н., доцент, доцент кафедри акушерства і гінекології
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВОЇ БОЛЮ ПРИ ПОЛОГАХ

Вагітність та пологи – це фізіологічні процеси, тому можна очікувати, що перебіг пологів повинен бути безболісним. Проте, пологи в багатьох жінок супроводжуються больовими відчуттями різної інтенсивності. Особливо інтенсивний біль наприкінці періоду розкриття

шийки матки і в період зганяння плода. Біль в пологах є негативним явищем, що виснажує сили роділлі, робить її безвольною і беспорядною, призводить до неправильної, неадекватної поведінки, а це у свою чергу призводить до гіпоксії плода, загибелі плода, травм пологових шляхів.

Більшість жінок відчувають помірний або сильний біль під час пологів: 6,5-7% жінок під час пологів не мають больових відчуттів, що можна назвати повною природною аналгезією, 32-33% жінок відчувають біль, але характеризують його як помірний (їм показано немедикаментозне знеболення: психопрофілактична допомога та партнерські пологи), 32% роділь відчувають сильний біль, 28% - нестерпний біль.

Болісні відчуття виникають внаслідок розкриття шийки матки, розтягування нижнього її сегменту, тиску плоду на тазове дно, розтягування шкіри промежини внаслідок народження плода. Вираженість болю під час пологів може бути різною, залежно від акушерських, психологічних та емоційних чинників.

Існує два компоненти болю під час пологів: вісцеральний пологовий біль, що стосується органа, тобто матки та соматичний, що стосується інших тканин.

Вісцеральний біль виникає в першому періоді пологів, унаслідок прогресивного механічного розширення шийки матки, розтягнення нижнього сегмента матки і скорочення м'язових волокон. Вісцеральний біль передається невеликими немієлінізованими С-волоконками, які разом із симпатичними волокнами проходять через маткові, шийні та під'язикові нервові сплетення в головний симпатичний ланцюг. Хімічні медіатори, які беруть участь у цій передачі болю: брадикінін, лейкотрієни, простагландини, серотонін, речовина Р та молочна кислота. Цей біль має тупий характер і є чутливий до опіоїдних препаратів.

Соматичний біль розвивається наприкінці першого і в другому періоді пологів унаслідок розтягнення м'язів тазового дна, промежини та піхви. Це відбувається в результаті опускання плода, і на цьому етапі пологів матка скорочується більш інтенсивно, ритмічно та регулярно. Соматичний біль передається дрібними, мієлінізованими, швидкопровідними “дельта”-волоконками. Передача відбувається через соромітний нерв та промежинні гілки заднього шкірного нерва стегна до нервових корінців від S2 до S4. Усі нервові імпульси (вісцеральні та соматичні) проходять до клітин дорсального рога і зрештою в головний мозок через спіноталамічний шлях.

Основними вимогами до анестезіологічного забезпечення в акушерстві є: мінімальна пригнічувальна дія препаратів на плід, відсутність розслаблюючого впливу на м'язи матки, відсутність негативного впливу на систему згортання крові. Виконання цих умов забезпечується двома факторами - підвищеною чутливістю організму роділлі до дії анестетиків, що дає можливість застосовувати їх у невисоких дозах, а також зниженням больової чутливості в останні тижні вагітності (завдяки підвищенню концентрації ендорфінів).

Список літератури

1. Ткаченко Р.О. Предиктори формування пологового болю і їх значення у клінічній практиці. *Репродуктивне здоров'я жінки*. 2007. № 4 (33). С. 109-112.
2. Lowe N.K. The nature of labor pain. *Am. J. Obstet. Gynecol.* 2002. Vol. 126. P. 16-24.
3. Bonica J.J. Labour pain. *Textbook of Pain*. New York: Churchill Livingstone, 1989. P. 482-499.
4. Ткаченко Р.О. Пологовий біль та його вплив на організм роділлі, перебіг пологів і стан плода. *Медичні аспекти здоров'я жінки*. 2011. №7 (47). С. 41-44.
5. Eisenach J.C. The pain of childbirth and its effect on the mother and the fetus. *Obstetric Anesthesia. Principles and Practice*. Mosby Inc. 2004. P. 288-301.

Прудиус Т. Я.

к.с.-г.н. старший науковий співробітник, лабораторії імунології

Інститут біології тварин НААН, м. Львів

Камінський Р. М.

ТОВ “Нутрімін Україна”

БІОХІМІЧНІ ТА ГЕМАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ПОРΟΣЯТ РАНЬОГО ВІКУ ЗА ВПЛИВУ КОРМОВОЇ ДОБАВКИ “АКТИВО”

Збереженість та розвиток молодняку поросят після народження є основним завданням в свинарстві. Одним із складних етапів вирощування свиней є народження поросят та їх утримання до моменту відлучення та після нього. Складність полягає в тому, що поросята народжуються без активного імунітету із недорозвиненою травною системою, а також зниженою функцією антиоксидантного захисту. На ріст та розвиток поросят раннього віку впливає відсутність власного активного імунітету та недорозвиненість шлунково-кишкового тракту, що призводить до поганого засвоєння поживних речовин. В зв'язку з цим з метою зниження дії стресу під час підсисного періоду та відлучення є застосування екологічно чистих та високоефективних препаратів природного походження. Це особливо є актуальним в найбільш критичні періоди розвитку новонароджених тварин. Щоб мінімізувати цей негативний вплив сьогодні використовують широкий спектр кормових добавок та препаратів таких як пробіотики, пребіотики, кислоти, хелатні сполуки фітопрепарати. За останні роки широко набула популярності фітотерапія. Фітопрепарати можна застосовувати із водою та з кормом, що дає можливість вводити їх усім технологічним групам при вирощуванні свиней.

Фітопрепарати, такі як рослинні екстракти, можуть мати різний вплив на біохімічні та гематологічні показники крові поросят після народження залежно від їх складу, дозування та методу застосування. Деякі дослідження показують, що деякі рослинні екстракти можуть мати протизапальний, антиоксидантний та імуномодулюючий ефекти, що може позитивно впливати на здоров'я поросят. Однак, важливо враховувати, що вплив фітопрепаратів може відрізнятися в залежності від конкретного препарату, його складу, часу та тривалості застосування. Деякі фітопрепарати можуть мати певні побічні ефекти або взаємодіяти з іншими лікарськими засобами.

Дослідження проведено в умовах промислового свиного комплексу ТОВ “Барком”, Львівської області. Об'єктом дослідження слугували клінічно здорові поросята раннього віку народженні від свиноматок генетики РІС породи велика біла, що мали 2-3 опороси. Поросятам, починаючи із п'ятої доби життя, в пластикові годівниці задавали престаартерний комбікорм в розсипному вигляді. Поросята дослідної групи додатково отримували кормову добавку “Активо” (виробник EW Nutrition Німеччина) у кількості 200г/т комбікорму. “Активо” – це комбінація природних стандартизованих біологічно активних речовин, виділених із ароматичних трав і спецій, зосереджених в одній мікроінкапсульованій частці. Дослід тривав 28 днів від моменту народження і до відлучення. Для проведення дослідження від тварин контрольної та дослідної групи у поросят раннього віку відбирали кров з краніальної порожнистої вени на 5-ту, 14-ту, 28-му добу.

Впродовж дослідження впливу ефірних компонентів кормової добавки “Активо” на біохімічні показники крові поросят раннього віку бачимо ряд позитивних змін в дослідній групі. Так, позитивний вплив на поросят дослідної групи відмічено на 28-му добу життя при визначенні альбумінів. Даний показник становив 48,65% ($p < 0,01$) по відношенню до контрольної групи. Збільшення альбумінів може свідчити і про зростання загального протеїну в сироватці крові. На інтенсивність протеїнового обміну в сироватці крові поросят раннього віку вказує вміст сечовини. Значне зниження сечовини в поросят дослідної групи відмічено на 5-ту та 14-ту добу життя 21,63% ($p < 0,05$) та 31,33% ($p < 0,05$) відповідно в порівнянні до контролю. На 28-му добу життя в дослідній групі показники сечовини були також не вірогідно нижчими 29,87%. Таке зниження даного показника в сироватці крові поросят на підсисному періоді можна пояснити інтенсивністю обміну протеїнів в даний період. Печінка це один із найважливіший орган, який очищає кров, виконує ферментативну та видільну функції, приймає участь в обміні білків, вітамінів, вуглеводів, мінеральних речовин. Факторами доброї роботи печінки є показники аланінамінотрансфераз (АЛТ) та аспартатамінотрансферази (АСТ), які відповідають за показники роботи серця, печінки, нирок, підшлункової залози. В дослідній групі показники (АЛТ) були дещо нижчими на 5-ту, 14-ту, та 28-му добу 3,27%, 10,88%, 13,80% відповідно у порівнянні із контрольною групою. Показники (АСТ) в дослідній групі мали статистично нижчий показник на 28-му добу життя 21,87% ($p < 0,05$).

За результатами гематологічних досліджень крові поросят раннього віку бачимо позитивний вплив фіто компонентів, що входять до складу кормової добавки “Активо” на показники дослідної групи поросят. Відмічено тенденцію щодо плавного зростання усіх життєво важливих показників крові. Особливу увагу потрібно звернути на зростання еритроцитів у поросят дослідної групи на 14-ту та 28-му добу життя 20,73% ($p < 0,05$), 31,51% ($p < 0,05$) відповідно до контрольної групи. Поряд із зростанням кількості еритроцитів в крові поросят дослідної групи вірогідно зросли показники гемоглобіну на 14-ту та 28-му добу життя 13,54% ($p < 0,05$), 16,95% ($p < 0,05$) відповідно. Гемоглобін, який міститься тільки в еритроцитах, переносить кисень з легень до клітин інших органів. Вірогідне статистичне зростання гемоглобіну в еритроцитах в дослідній групі на 28-ій добі життя на 10,76% ($p < 0,01$) по відношенню до контролю, що свідчить про стимулюючий вплив ефірних олій на киснево-транспортну функцію крові. Гематокрит - це частина об'єму крові, що припадає на еритроцити. Даний показник є в межах фізіологічної норми, що відповідає даному віку життя поросят. На період 14-ї та 28-ї доби життя поросят ми бачимо вірогідне зростання даного показника 14,78% ($p < 0,05$), 21,03% ($p < 0,05$) відповідно. Низькі показники гематокриту в крові можуть свідчити про низький рівень загального білку в крові. Виходячи із біохімічних показників крові поросят на 14-ту та 28-му добу життя поросят рівень альбумінів в дослідній групі був вищим 18,50% та 48,65% ($p < 0,01$) відповідно.

Ключові слова: “Активо”, поросята раннього віку, орегано, перець чілі, карвакрол, тимол, альбуміни, еритроцити.

УДК 622.647.2

Бобришов О. О.

старший викладач,
аспірант гр. 133А-22-5 кафедри транспортних систем та
енергомеханічних комплексів,
Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ РОЛИКОВОГО ЗУПИННИКА ВІДКРИТОГО ТИПУ ДЛЯ ГАЛЬМУВАННЯ УКЛОННОГО СТРІЧКОВОГО КОНВЕЄРА

Розроблений перспективний гальмівний пристрій для уклонних стрічкових конвеєрів це зупинник відкритого типу з роликом, оснащеним набірним гумовим футеруванням, який застосовується замість колодкових гальм [1, с. 36; 2, с. 72].

Для знаходження раціональних параметрів роликового зупинника визначаються розрахункові значення гальмових зусиль, що виникають при гальмуванні уклонного стрічкового конвеєра зупинником.

Роликовий зупинник відкритого типу встановлюється на швидкохідному валу приводу уклонного стрічкового конвеєра у сполучної муфти між двигуном і редуктором або на вільному кінці швидкохідного валу редуктора у гальмового шківа.

Енергозберігаюче гальмування уклонного стрічкового конвеєра зупинником відбувається наприкінці часу вільного вибігу, коли система стрічки з вантажем і обертовими масами конвеєра приходять у стан спокою. Потім, за рахунок синусоїдальної складової ваги вантажу на стрічці починається зворотний хід уклонного стрічкового конвеєра, що викликає додаток навантаження до елементів роликового зупинника.

Для визначення величини динамічної складової гальмового зусилля шахтного уклонного стрічкового конвеєра при його гальмуванні роликовим зупинником наприкінці часу вільного вибігу конвеєра були проведені теоретичні дослідження з використанням відомих математичних моделей.

Розрахунки показали, що при гальмуванні роликовим зупинником відкритого типу шахтних уклонних стрічкових конвеєрів різної потужності з кутами нахилу від 10° до 18° коливання у стрічки наприкінці періоду вільного вибігу практично затухають та гальмове зусилля необхідно прикладати тільки для компенсування статичної складової натягу двох гілок стрічки.

Тому параметри роликового зупинника відкритого типу з роликом, оснащеним набірним гумовим футеруванням, для шахтних уклонних стрічкових конвеєрів достатньо визначати за статичної складовою гальмового зусилля.

Список літератури

1. Бобришов, О.О. Формування напряму створення енергозберігаючого засобу гальмування уклонних стрічкових конвеєрів / О.О. Бобришов // Збірник праць за матеріалами

XIII-ої Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених “Наукова весна-2023”. – Дніпро: НТУ “Дніпровська політехніка”. – 2023. – С. 36-38.

2. Бобришов, О.О. Вибір варіюючих факторів для експериментальних досліджень роликів зупинника в період вільного ходу / О.О. Бобришов // Українська школа гірничої інженерії: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпро: ЛізуновПресс, 2023. – С. 72-73.

УДК 543.556

Коваленко А. С.

аспірант

Державний торговельно-економічний університет

МОНІТОРИНГ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД

В сучасних умовах зростання технологічного розвитку та індустріалізації виробництва набуває особливого значення проблема забруднення поверхневих вод. Водні ресурси є важливими для життя на планеті, але вони стають все більш уразливими перед впливом антропогенних факторів. Забруднення поверхневих вод може бути результатом викидів промислових відходів, використання пестицидів у сільському господарстві, а також неправильної утилізації побутових відходів.

Для вирішення цієї проблеми важливо використовувати сучасні методи моніторингу забруднення поверхневих вод. Такі методи дозволяють вчасно виявляти та аналізувати різноманітні речовини, які можуть негативно впливати на водні екосистеми та здоров'я людини. У цьому контексті важливо використовувати не лише хімічні методи, але й біологічні, фізичні та геохімічні методи дослідження [3].

Моніторинг поверхневих вод – система послідовних спостережень, збору, обробки даних про стан водних об'єктів, прогнозування їх змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень, які можуть позначитися на стані вод [1, с. 114].

Моніторинг забруднення поверхневих вод здійснюється за допомогою різних методів, які можна класифікувати за наступними критеріями:

– Хімічний аналіз води: визначення концентрацій різних хімічних речовин у воді, таких як токсичні метали, хімічні речовини, пестициди тощо. Цей метод може використовувати хроматографію, спектроскопію та інші хімічні техніки.

– Біологічний аналіз: вивчення впливу забруднення на біологічні екосистеми, включаючи водну флору та фауну. Цей метод може використовувати біомаркери, біосенсиори та інші біологічні техніки.

– Фізичний аналіз: вимірювання фізичних параметрів води, таких як температура, рН, розчиненість кисню тощо. Цей метод може використовуватись за допомогою датчиків, термометрів тощо.

– Методи віддаленого зондування: використання супутникових технологій для моніторингу забруднення водних ресурсів. Цей метод може використовувати спектральний аналіз, радіометрію та інші методи віддаленого зондування.

– Геохімічний аналіз: дослідження впливу забруднення на геохімічний склад води та ґрунту. Цей метод може застосовуватись за допомогою геохімічних аналізаторів, мас-спектрометрів та іншої техніки.

– Моніторинг водних ресурсів: вивчення водних ресурсів, їхнього обсягу та змін в часі. Цей метод може застосовуватись за допомогою гідрологічних моделей, гідрометричних станцій [2, с. 137–138].

Ці методи можуть використовуватися окремо або в поєднанні для отримання більш повного та точного образу забруднення поверхневих водних ресурсів.

Отже, моніторинг забруднення поверхневих вод здійснюється за допомогою різних методів, включаючи хімічний аналіз води, біологічний аналіз, фізичний аналіз, методи віддаленого зондування, геохімічний аналіз, моніторинг водних ресурсів та вплив забруднення на здоров'я людини. Ці методи дозволяють здійснювати контроль за рівнем забруднення та розробляти науково обґрунтовані рекомендації для прийняття управлінських рішень, які можуть позначитися на стані поверхневих вод.

Список літератури

1. Зацерковний В. І., Плічко Л. В. Аналіз підходів щодо створення бази геоданих геоінформаційних систем моніторингу якості поверхневих вод. *Наукоємні технології*. 2018. № 1. С. 114–124.

2. Екологічні основи управління водними ресурсами: навч. посіб. / Томільцева А. І., Яцик А. В., Мокін В. Б та ін. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 200 с

3. Державний моніторинг масивів поверхневих вод за європейськими стандартами: веб-сайт. URL: <https://buvrzt.gov.ua/monitoring.html> (дата звернення: 02.03.2024)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ, ОСВІТИ, ТЕХНОЛОГІЙ І
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Збірник тез доповідей Міжнародної
науково-практичної конференції
(частина 1)
м. Полтава,
7 березня 2024 р.

Українською та англійською мовами

Відповідальний за випуск: Загородний І. Д.
Художній редактор: Михайленко К. В.
Коректор: Остаповець Н. М.
Дизайнери й верстальники: Артеменко А. А, Григоренко Л. О.

Надруковано у ПП “Астрія”
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Наклад 100 шт. Замовлення 2125-09
Підписано до друку 07.03.2024 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Calibri Light.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 4,6

Видавництво ПП “Астрія”
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП “Астрія”
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089

Всі права захищені.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.
Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

